

Инсоннинг, хусусан, мусулмоннинг кичик бир жаннати оила ҳаётидир.

Оила ҳаётида охиратга имон ҳукм сурса, бу оила аъзоларида бир-бирига муҳаббат, садоқат ва ҳурмат доимий бўлади.

Шунга кўра, мамлакат, Ватан ҳам кат-

бу хилма-хилликлардан тўғри фойдаланиб, тафаккур қилишимиз учун ато этилгандир.

Неъмат соҳиби ушбу моддий неъматларни ўзимиздан кейинги авлодларга ҳам чиройли суратда қолдиришимизга буюрган ва биз бу ишга масъулмиз.

Исломият бутун инсониятнинг муаммоларини ҳал қилади, ҳаётини харобиятдан асрайдди, умид билан яшашга ўргатади. Ҳаёти дунё-мизни обод қилишга ўргатади. Алломаларимиздан бири дейдики: “Исломият таҳриб (бузиш) эмас, таъмир (тузатиш)дир”.

ВАТАН ОБОД ҚАЛЪЛАР БИЛАН ЯШНАЙДИ

та бир оила мисолидадир. Ватан миқёсида охиратга имон ҳукм сурса, жамият аъзоларида ҳам бир-бирига муҳаббат, ҳурмат ва садоқат қарор топади. Жамият обод бўлиб, юрт осойиш ҳаёт кечиради.

Ота-боболаримиздан бизга бир ибратли сўз мерос қолган: “Ҳар ким уйи атрофини тоза тутса, шаҳар покиза бўлади”. Яъни, ҳар ким қалбини покласа, жамият пок бўлади.

Зеро, инсоннинг фитрати мукаррам қилиб яратилган ва шунинг учун ҳусни зонга (яхши гумонга) мукаллафдир. Махлуқотлар ичида энг олийи инсондир. Инсонга Зоти Зулжалол Аллоҳ ўзининг исмларини ўргатди ва: “Ҳар бир исмишни ўрганиб, бу исмларимни Роббингиз ҳузурига чиқиш учун бир нарвон билиб, бу дунёда эришган тараққиёт ва маданиятингизни роббингизни таниш учун сарф этинг”, дея йўриқлади.

Демак, инсонлар хайрли ишлар, гўзал амаллар қилиб, ҳаётда бир-бирларига ўрнак ва намуна бўлмоқлари, Яратганни таниб, жаннат сари интилоқлари зарур.

Аллоҳ биз бандаларига бу дунёни маскан этди ва ундаги жамики неъматларини биз учун ҳозирлади. Ҳайвон учун бу моддий неъматларнинг ранги ва шаклининг аҳамияти йўқ. Демак, биз инсониятга бу неъматлар Роббимизга шукр айтишимиз ва

Бизни инсон қилиб яратган Аллоҳга шукр айтиб, Исломият аҳкомларига риоя қилайликки, ҳаётимиз ва охиратимиз янада обод бўлсин, бузилмасин, балки таъмирлансин.

Исломиий илму маърифат маскани бўлган бу ота юртимизни гўзал ахлоқ ва тоза қалб эгалари бўлмиш азиз боболаримиз ўз замонларида ҳартомонлама гуллаиб-яшнатишган. Ўша шон-шухратли ўтмишимизни келажак билан боғлайдиган занжир фақат бизлармиз. Бинобарин, ота юртимизнинг гуллаб-яшнаши учун ҳар биримиз муносиб ҳисса кўшишимиз, қалбларимизни имон билан озод ва обод қилишимиз лозим. Зеро, озод-обод қалблар билангина юрт фаровон бўлади.

Равшан ОЛИМЖОН

тайёрлади

МУНДАРИЖА

Бошсўз

Равшан ОЛИМЖОН

Ватан обод қалблар билан яшнайди 1

Мактубларда манзаралар

Қаерда ҳалоллик бўлса 6

Наҳйи мункар

Баҳодир НУРМУҲАММАД

Нега шам ёқасиз? 7

Фиқҳ

Ҳамид ИШМАТБЕК

Мазҳаблар тарихидан 10

Ибрат

Абу Ҳурайнинг қувончи 11

Сўранг, жавоб берамиз 17

Болалар саҳифаси

Омонуллоҳ МУТАЛ

Ҳовлимизга офтоб тушади 18

Тарбия

Аҳмаджон БОБОМУРОД

Отанга айтиб бераман 19

Тадқиқот

Масиҳ Дажжол 20

Адабиёт

РАЙҲОНА

Умид 22

Маориф

Абдуқаюм АЗИМОВ

Ислоҳчилик ҳаракати ғояларида диний таълим тизими муаммоси 24

Мусулмон одоби

Муҳаммад СОДИҚ РУШДИЙ

Салом бериш суннатдир 32

Дам олиш саҳифаси

Салим БАДАЛБОВ

Бошқотирма 32

Муқованинг 4-бетида

Чустдаги жомеъ масжид.

Хайруллоҳ ҚУДРАТУЛЛОҲ ўғли суратга олган.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Журналимиз саҳифаларида оят ва ҳадислар берилаётгани учун уни ножоиз жойларга ташламаслигини сўраймиз

Қуръон қиссалари

4

Муҳаммад Аҳмад ЖОДУ ал-МАВЛО,
Муҳаммад Абул Фазл ИБРОҲИМ,
Али Муҳаммад ал-БАЖОВИЙ,
Ас-Саид ШАҲҲОТА

ОДАМ, АЛАЙҲИССАЛОМ, ҚИССАСИ

Фаришталар Одамдан кўра ўзларини билимдонроқ ва идроклироқ деб ўйлаганликлари сабабли Аллоҳ Одамга ўз илмидан ато қилди, унга ўз нуридан зиё берди ва унга коинотнинг барча илмларидан таълим берди.

Хабарлар

8

ИСЛОМ ВА ОЛАМ

**Академик
мусулмон бўлди**

Таниқли академик, Қатардаги хорижий университетлардан бирининг директори Жон Шокинз Ислom динини қабул қилди ва ўз исминини ўзгартирди. Энди уни дўстлари, «Муҳаммад Аййуб» деб чақирадиган бўлишди.

Оила одоби
Муҳаммад Аҳмад КАНЪОН

12

КЕЛИШОЛМАГАН ЭР-ХОТИНЛИКНИНГ ОҚИБАТИ

Эр ё хотиндан бирови диндан қайтса, ўртадаги никоҳ бузилади, улар бир-бирларидан ажралган ҳисобланади. Агар муртад тавба қилиб, Исломга қайтса ва аввалги жуфти билан яшашни истаса, у билан қайта никоҳланиши лозим.

Ҳидоят тоғанлар
Али Вячеслав ПОЛОСИН

14

АЛЛОҲГА ЭЛТУВЧИ ТЎҒРИ ЙЎЛ

Модомики биз қодир Аллоҳга ишонар эканмиз, тан олишимиз керакки, агар У Янги Аҳдни сақлашни хоҳлаганида эди, шубҳасиз, бошқа барча хоҳишлари каби, бу хоҳиши ҳам амалга ошган бўларди ва ҳеч қанақа ҳаваскор у Китобга ўзидан заррача нарса қўша олмасди.

Дарсхона
Муҳаммад СИДДИҚ

16

МОТАМ, МАРҲУМНИ ЁДЛАШ

Маййит чиқарилган қуни ва ундан сўнг иккинчи, учинчи, еттинчи кунлари таом ҳозирлаш макруҳдир ("Баззозия").

Имомларимиз ижодидан
Абдулла ҳожи АБДУЛҚОДИР

29

Дунё ҳирси билан бўлиб овора
Онасин унутди ўғил бечора.
Минг афсус-ла йиғлар англаб хатосин,
Бироқ фурсат ўтган, топмас онасин.

«HIDOYAT»

Ойлик диний-ижтимоий,
илмий-адабий нашр

Муассис

Ўзбекистон мусулмонлари идораси

Бош муҳаррир

Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН

Таҳрир ҳайъати

Абдурашид қори БАҲРОМ
Абдулазиз МАНСУР
Абдураззоқ ЮНУС
Анвар ТУРСУН
Муҳаммад Шариф ЖУМАН
Юсуфжон ИСҲОҚ
Эркин МАЛИК
Абдул Жалил ХЎЖАМ
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Муҳаммад Собит САЛОҲИДДИН
Исомиддин ОЛИМ ШАЙХ

Муқовани

Абдулбоқи ИМОМХОН ўғли тайёрлади.
Бадиий муҳаррир
Хайруллоҳ ҚУДРАТУЛЛОҲ ўғли
Тартибловчи
Қудратуллоҳ ЖУМА ўғли
Мусаҳҳиҳа
Юлдуз КОМИЛ қизи

Манзилимиз: 700069, Тошкент шаҳри,
Зарқайнар 18-берккўча, 47а-уй, Тел: 40-17-97.
Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот
қўмитасида рўйхатга олинган.
Гувоҳнома рақами 00079.

Босишга 2003 йил 3 мартда руҳсат берилди. Босмахонага 2003 йил 10 мартда топширилди. Қоғоз бичими 84x108^{1/16}. Адади 8000 нусха. 43-сон буюртма. «КОНИ NUR» МЧЖда босилди. Манзили: Тошкент, Муқимий к., 178-уй.
Интернет почтамаиз: hidoyat@ars-inform.uz

Баҳоси келишилган нархда.
Макет асл нусхаси Pentium-III
компутерида саҳифаланди.

Қўлёзмалар қайтарилмайди, тақриз қилинмади.
Мақолалар хат орқали юборилганда исми шарифлар тўлиқ
ёзилиши, манзил тўғри кўрсатилиши шарт.

Муқаддима

Куръон қиссалари гоъларининг юксаклиги, мақсадларининг олижаноблиги ва ҳикматларининг кенг қамровлилиги билан ажралиб туради. Улар асосан инсонни тарбия қилиш, унинг хулқ-атворини гўзаллаштириш, одамлар орасида ҳикмату донишни тарғиб этиш каби масалаларни ичига олган. Бунинг учун Куръон қиссалари гоҳида баҳсу мунозара, гоҳида ибратли ривоятлар ва гоҳи эса, чўчиштиш-кўрқитиш услубларида келади.

Куръон қиссаларининг баъзилари пайғамбарлар ва уларнинг умматлари ҳақида, баъзилари қадимги замон ҳукмдорлари ва уларнинг қавмлари орасида содир бўлган воқеа-ҳодисалар тарихи хусусида, яна бошқалари ер юзида Аллоҳ ҳидоятда яшашни насиб этган қабилалар тўғрисида, аксинча, тўртинчи хиллари, залолат ботқоғига гарқ ботиб, аянчли ҳаёт кечирган, юртлари харобага айлантири-

либ, ўзлари турли-туман азобу жазоларга дучор қилинган элатлар ҳақидаги хабарлардан, у воқеаларнинг шарҳу изоҳларидан иборатдир.

Куръони каримда келган қиссалар қанчадан-қанча масжиду мадрасаларни обод қилганига ва қанчадан-қанча гапу гаштакларга файз берганига танида қалби бор ҳар бир инсон шоҳиддир.

Бизнингча, замондошларимиз Куръон қиссаларидан атайлаб ёки ёқтирмаганлари учун узилмадилар, балки бунинг сабабларидан бири Куръон қиссаларининг мазмунига том маънода тушиниб етмаётганлари ва енгил тушунтириб бера оладиган тафсир китобларига эга эмасликларидир.

Биз Куръони каримда турли жойларда парча-парча келган, бинобарин тафсирларда ҳам ҳар жойларда сочилиб ётган қиссаларни ўқувчиларга ўнғай бўлсин учун бир жойга тартиб билан тўплаб ушбу китобни таълиф қилдик.

Нақлда Куръони каримнинг мумтоз услуби

Муҳаммад Аҳмад ЖОДУ ал-МАВЛО,
Муҳаммад Абул Фазл ИБРОҲИМ,
Али Муҳаммад ал-БАЖОВИЙ,
Ас-Саид ШАҲҲОТА

ОДАМ, АЛАЙҲИССАЛОМ, ҚИССАСИ

Абдуқаҳҳор ШОШИЙ таржимаси

Аллоҳ Ерни икки кунда яратди ва тебраниб кетавермаслиги учун устига балан-баланд ва мустаҳкам тоғларни бунёд этди.¹ У Ерни баракали қилди ва одамларнинг эҳтиёжларини қондириш учун ундан унадиган нозу неъматларни тўрт кун мобайнида расамади билан тақсимлаб қўйди. Шундан кейин осмонга истиво қилди.²

Осмон дуд ва тутун эди. Аллоҳ Еру осмонга, ихтиёрий ёки мажбурий суратда келинлар, деб амр қилди. Улар Аллоҳга, амринга итоат қилган ва бўйинсунган ҳолда ихтиёримиз билан келдик, дейишди. Шундан сўнг У Аршга истиво қилиб, Қуёшу Ойнинг ҳар бирини белгиланган муддатда ва тайинланган маконда ҳаракатланишга таслим этди ва Унга ҳамду сано айтадиган, амрига сўзсиз итоат қиладиган фаришталарни вужудга келтирди.

Сўнгра Аллоҳ таоло Одамни ва унинг зурриётини яратишни истади. Фаришталарга Ерда ҳаёт кечирадиган ва унда ўсиб-унадиган набототлар билан озукланадиган, унинг остидан бойликларни оладиган, наслу насаби Ер юзига тарқалиб кетадиган ва ўзидан кейин ворисларини қолдирадиган бир вужудни яратажаги ҳақида хабар берди.

Бу хабардан фаришталар саросимага тушиш-

ди. Чунки Аллоҳ уларни ўзига бандалик қилишлари учун танлаб олиб, уларга беқиёс инъомларини ато этган, ўз фазлу карамига мушарраф қилган, ўзининг ризосини топиш ва итоатда бўлиш йўл-йўриқларини кўрсатиб, уларни ҳидоятга бошлаган эди. Шу боис уларни Аллоҳ улардан ўзга вужудни яратажаги безовта қилди ва улар Аллоҳга итоатда биздан бирор камчилик содир бўлиб қолмадимикан, деб кўрқиб кетишди ва ўзларини оқлаш учун тезда Аллоҳга:

— Парвардигоро, биз Сенга доимо ҳамду сано айтиш ва номингни улуғлаш билан машғулмиз. Сен Ер юзида ўзингга халифа қилмоқчи бўлганларинг, ажаб эмаски, ердаги бойликларни талашиб ўзаро низо қилсалар, ҳатто бир-бирлари билан урушиб қонларини дарё каби оқизсалар, беғуноҳ ва масъум руҳларни нобуд қилсалар ва оқибат натижада заминни ҳам хароба ҳолига келтирсалар, — дейишди.

Иблис ўзини унсур жаҳатидан Одамдан кўра яхшироқ ва жавҳар жиҳатидан ҳам ундан кўра покизароқ деб ўйларди. Шунинг учун у ўз кадрқийматининг юқорилигига ва мартабасининг улуглигига тенглашадиган зот борлигига гумон қилар

бўлмиш воқеа ва ҳодисаларни қисқача, ибрато-муз ўринларини муфассал баён қилиш услубига риоя қилдик. Лозим бўлган пайтлардагина ўқувчи учун мужмал бўлган оятларни шарҳлашга ҳаракат қилдик ва, шунингдек, баъзи бир ибораларга бадиий либос кийгиздик ва зинҳор-зинҳор машҳур тафсири китобларида ва ишончли тарихий манбаларда у ёки бу қиссага нисбатан айтилган фикрлардан четга чиқиб кетмадик.

Мақсадимиз бугунги инсонлар қалбида Қуръон қиссаларига муҳаббат туйғусини уйғотиш ва уларни ибратли ҳикоялардан унумли истифода қилишга чақиришдан иборатдир.

“**Эри харобага келтирадиган ва унинг устида қон тўкадиган вужудни яратасанми?! Ваҳоланки биз Сенга ҳамду сано айтамыз ва номингни улуғлаймиз-ку**” (Бақара, 30, мазмуни).

Фаришталар бу гапларни Аллоҳ яратган янги вужудга нисбатан ўзларида бўлган шубҳа ва гу-

монларни ва сийналаридаги васвасаларни улоқтириб ташлаш мақсадида айтишган эди. Улар ўзларини Аллоҳнинг неъматларига риоя қилишда, Унинг ҳақларини билиш ва адо этишда ҳақлироқ деб ҳисоблашар эди. Шунинг учун Аллоҳ Ер юзиде ўзига уларни халифа қилишини умид қилишар эди. Уларнинг Аллоҳга берган саволлари зинҳор Аллоҳнинг ишларини инкор этиши, Унинг илму допишига шубҳа билан қараш, У яратажак халифасига ва унинг зурриётига қарши туришни англатмас эди. Чунки улар Аллоҳнинг муқарраб ва муқаррам бандаларидирлар. Ҳеч қачон улар Аллоҳнинг сўзини рад этишмайди, улар Унинг буйруғу фармойишларини сўзсиз бажарадиган бандаларидир.

Аллоҳ фаришталарнинг қалблари таскин топиши ва ором олиши учун уларга жавоб қилди:

“**Мен, албатта, сиз билмайдиган нарсаларни билувчи роқман**” (Ҳижр, 29, мазмуни).

эди. Шундан келиб чиқиб, у Аллоҳга, Сен мени ўтдан яратгансан. Одамни эса тупроқдан яратдинг, шу боис мен ундан кўра яхшироқдирман, деди.

Иблис Аллоҳнинг ишига қарши исён кўтарди, очиқ-ойдин Унга мухолафат изҳор қилди, амрига итоат этишдан бош тортди.

Фаришталар Одамга сажда қилдилар.³ Фақат иблис Одамга сажда қилмади ва кофир бўлди.

Аллоҳ Иблиснинг бу қилмиши учун уни жазолади ва унга нидо қилди:

“**Бас, ундан (жаннатдан) чиқ! Энди сен мальунсан (бадарга қилингансан). Албатта, Қиёмат куни келгунича сенинг бошинг узра лаънат ёғилгай!**” (Ҳижр, 34-35, мазмуни).

Иблис Аллоҳдан унга Қиёмат кунигача муҳлат беришини, одамлар қайта тирилтириладиган кунга қадар ҳаётини узайтиришини сўради. Унинг сўроғига Аллоҳ:

“**Майли, сен маълум вақт бўлган Қиёмат кунигача муҳлат берилганлардансан**” (Ҳижр, 37-38, мазмуни), деб жавоб берди.

Иблис ижобий жавоб олса ҳам, ношукрлик қилди, Аллоҳнинг марҳаматини инкор этди, фазлу карамининг қадрига етмади, тан олмади ва:

“**Мени йўлдан оздирганинг сабабли, албатта, уларни иғво йўли билан адаштироқ учун Сенинг тўғри йўлинг бўйида ўтириб олажакман**” (Аъроф, 16, мазмуни), уларни йўлдан оздириш учун кутиб ўтираман ва ҳидоятдан адаштириш учун жидду-жаҳд қиламан, “**Сўнгра, албатта, уларнинг ўнгу сўлидан, олди-орқаларидан рўбару бўламан ва Сен уларнинг кўпларини ношукр бўлган ҳолларида топасан**” (Аъроф, 17, мазмуни), деди.

(Давоми 26-бетда)

¹ Борлиқ ва Одамнинг яратилишига оид ҳадисларда Аллоҳ таоло ер курагини якшанба ва душанба, тоғларни сешанба, дарахтлар ва сувларни чоршанба, осмонларни жума, Куёш ва Ой, юлдуз ва фаришталарни шанба куни, Одамни эса шанба кунининг охирида яратгани ҳақида маълумотлар берилган. (Фуссилат, 10, мазмунидан, Абдулазиз Мансур. “Қуръони карим маъноларининг таржимаси”, 477-бет).

² “Аллоҳ осмонга... Аршга истиво қилди”, деган иборадаги “истиво” сўзи луғавий жиҳатдан “кўтарилди”, “тенглашди”, “баробар бўлди”, “ўрнашди” каби маъноларни беради. Аммо “истиво” калимасини бошқа тилда мазкур маънолардан бири билан Аллоҳга нисбатан қўллаш эътиқод нуқтаи назаридан дуруст эмас. Чунки Аллоҳ жисмдан моддадан холи зотдир. Ақоид уламолари таъкидлаганларидек, “ис-

тиво” сўзининг асл маъносини ва моҳиятини Аллоҳга ҳавола қилиб, таржимасиз, ўзини истеъмол қилишимиз лозим. Шунингдек, Қуръони каримда ворид бўлиб Аллоҳга нисбатан ишлатилган “келмоқ”, “кетмоқ”, “кўрмоқ”, “эшитмоқ”, “айтмоқ”, “демоқ” каби сўзлардан ташкил топган феъллар ва “юз”, “қўл”, “кўз” каби исмлар ҳам бизнинг тушунчамиздаги маъноларни англатмайди.

³ Қиссадаги фаришталарнинг Одамга сажда қилиши бизнинг тасаввуримиздаги пешонани ерга қўйиб сажда қилишни ифода этмайди. Фаришталарнинг саждалари бошни энгаштириб, таъзим бажо келтиришдан иборат. Улуғларга бу каби таъзим қилиш илгари жоиз бўлган. Аммо Пайғамбаримиз, алайҳиссалом, Салмон Форсийни ўзларига бу каби таъзим қилишдан қайтарганлар («Мадорик ат-Танзил», 1-жилд, 40-43-бетлар).

ҚАЕРДА ҲАЛОЛЛИК БЎЛСА

Оналарни авайланг

Бу гапларни ёзишга кўп истиҳола қилдим. Аммо... Ўйлаб қарасам, менинг ҳаётим бошқаларга ибрат бўлиши учун ҳам ёзишим зарур экан.

Ёшлиқ қилиб, ота-онамга кўп озор бердим. Ҳалигача шу озорларим учун ўзимни кечиролмайман. Эсласам, вужудимни титроқ босади. Онамнинг айтганини қилмай, ўз биларимдан қолмасдим. Онам индамас эдилар. Охири ўтказиб юбордим, шекилли, “Бахтиқора бўлгур”, деб қарғадилар. Гарчи онам менинг бахтсиз бўлишимни истамасалар-да, қарғиш уриб, оиламдан ажрашдим, бирим икки бўлмади. Хуллас, онамнинг қарғиши менга жуда қимматга тушди.

Опа-сингиллар, ака-укалар! Ота-онанинг қарғишидан сақланинг, уларни авайланг.

Сайёра,
Урганч

Бизларни ажратадиган нарса

Мен савдо иши билан шуғулланаман. Даствлаб ишни бошлаганимда на ёрдамчим, на дастмоем бўлган. Худога шукр, бугун яхшигина сармоем бор. Атрофдаги танишларимнинг менга гоҳида гарази келади. Нега? Тушунмайман.

Мен ароқ ичмайман, сигарет чекмайман, қарта, қимор, биллярд ўйнамайман. Бизларни ажратадиган нарса ҳам шу каби ишлар, холос. Қаерда ҳалоллик бўлса, ўша ерда барака бўларкан.

Акмал,
Асака

Ҳаловат

Мен оилавий жанжаллар оқибатида ҳузур-ҳаловатимни йўқотган эдим. На онам, на отам, на қариндошлар... Биронгаларини ўзимга ҳеч яқин ололмас эдим.

Бир намозхон дўстим бор эди. Менга ҳам намоз ўқишни ўргатмоқчи бўлди. Аввалига унчалик ҳушим бўлмади. Намоз менинг дардларимни енгиллатар эдим, деган ўйга ҳам бордим.

Алҳамдулиллаҳ, бугун ҳаловатимни намоздан топдим. Илк намоз ўқиганимда бошимни саждадан кўтаролмай, ҳўнграб йиғладим. Шу он

менинг ҳам дардимни эшитувчи раҳмли Аллоҳ борлигини билдим. Унга дуо қилиб, енгил топдим. Ҳали-ҳануз Унинг паноҳида яшайман. Йўлларини тополмай адашиб, сиқилиб юрганларга тилагим, улар ҳам меҳрибон, раҳмли Аллоҳ паноҳига шошилсинлар.

Алишер,
Булоқбоши

Она бўлдим

Қиз бола оилалик бўлгач, она бўлиш илинжида яшайди. Мен жуда эрта оила қурдим. Аммо... Гўдак исига, унинг ширин, жажжи дудоқларига жуда-жуда зор эдим. Қаерда яхши дўхтир ёки табиб бўлса, ўша ерга даволангани бордим. Аммо ҳеч фойдаси бўлмади. Мен учун яшашнинг маънисини қолмагандай эди.

Охири даволанишлар ҳам жонимга тегди. Дори ҳам, укол ҳам олмай қўйдим. Ҳаётимнинг мазмунини фақат намоз бўлди. Кечаю кундуз Тангрига илтижо қилиб, фарзанд сўрардим. Фақат Ундан бўлган умидгина мени ўлимдан сақлаб қолди.

Ниҳоят дуоларим ижобат бўлди. Орзиқиб кутган фарзандим — қизалоғим туғилди. Мен қирқ уч ёшимда она бўлдим. Қизалоғимга «Собира» деб исм қўйдим. Бу қизалоқ мен учун энг аввало, Аллоҳнинг улуг инояти, ихлос ва сабримнинг мевасидир...

Менга оналик бахтини ато этган Аллоҳга беадад шукроналар бўлсин.

Муслима,
Марғилон

Бу кунлар ўтади

Бизнинг оила уч йилдан буён уйсиз, ижарада яшаймиз. Баъзан ижара ҳақини тўлашга ҳам қийналамиз. Бундан уч йил олдин дадамнинг ишлари юришмай, катта қарзга ботиб қолдик. Турар-жойимизни сотиб, қарзни тўлашга мажбур бўлдик. Шундан сўнг дадам касал бўлиб, ишлашга қийналиб қолдилар.

Ҳозир дадам бизни зўрга боқяптилар. Бир амаллаб кун кечирмоқдамиз. Аям эса бу кунлар Аллоҳ таолонинг бир синови эканини айтиб бизни сабр қилишга ундайдилар. Болалиқдан тўғри тарбия кўриб улгайдик. Ҳаммамиз қийинчилик кунлар ўтиб кетишига ишонамиз...

Шаҳло,
Қўқон

Бир куни уйда майда-чуйда ишлар билан куй-маланиб ўтирсам, бехосдан эшик тақиллаб қолди. Очсам, кўшни хотин, кўлида тўрт-беш дона шам. Кўни-кўшнидан бирор уй-рўзгор буюми ёки бошқа керакли нарса сўрамаган бу бадавлат кўшни аёл вақт хуфтонга яқинлашиб қолганида: “Кўшни, икки дона шағамингиз йўқми?” дея илтимос билан келгани менинг ҳайратимни оширди. Тўғриси, электр чироқлари куну тун беминнат хизмат этиб турган ҳозирги замонда ким ҳам кўша-қўшалаб уйда шам жамлаб кўяди? Қачонлардир ишлатилган яримта шамни стол тортмасидан олиб узатдим. Олмади. “Бунақаси кўп, ана, бошқа кўшниларида ҳам бор”. Опага ишлатилмаган, гугурт олови тегмаган яп-янги шамлар лозим экан. Сабабини суриштириш ноқулай бўлди, албатта. Аммо аёл киши кўзларимдан: “Нима қилар экан буларни?” деган ҳайратланарли саволни уқиб олди чамаси, дарҳол изоҳ беришга киришди.

НЕГА ШАМ ЁҚАСИЗ?

Маълум бўлишича, опанинг яқиндагина биринчи синфга борган ўглининг эртага туғилган куни экан. Ўгли етти ёшга тўлади. Мактабда эса икки кун олдин бир хотин қизининг туғилган кунини нишонлаб, катта торт устига еттита шам ёқибди. Етти ёшга етган қиз бир пуфлашда уларни ўчирибди. Ҳамма қийқириб, қарсак чалибди. Фаройиб, одатда телевизордаги қандайдир ажнабий филмларда кўрсатиладиган бу воқеага опанинг ўгли гувоҳ бўлибди. Синфда ўқиётган қолган йигирма беш ўқувчи ҳам устозлари билан бирга шу манзара ва тантана иштирокчисидир.

Опа нима қилмоқчи? Чиллаки чиллакини кўриб чумак урибди деганларидек, опа айни «анъана»ни давом эттирмоқчи экан. Яъни, икки киши бир амаллаб кўтарилган катта тортни аллақачон тайёрлатиб, унинг ўртасига дил сўзларини ҳам битиб қўйган. Аммо, унинг айтишича, етти ёшга қирганлик рамзи саналмиш ўша тантанани ёқиб-ўчирилиши лозим бўлган етти дона шамни олдиндан ҳозирлаб қўйиш ҳаёлидан кўтарилибди. Ана энди кечкурун уйма-уй юриб, эшик тақиллатиб, кўшнилари билан бир-бир шам суриштириб юрган экан.

Тўғриси, кўшни хотиннинг икки дона кўшимча шамнинг топган-топмаганини ёки мактабдаги ўша тантанани қай йўсинда ўтказган-ўтказмаганини билмадим-у, бироқ ҳаёлимда бир дунё саволлар кезинди. Биз қай томонга қараб кетмоқдамиз? Маърифат-маънавият маркази бўлмиш мактаб, унинг азиз устозлари ўзлари қилаётган амалларининг моҳиятини тушунадими? Мактабларда уюштирилган бундай кўнгилочар анжуманларда қандай тарбиявий қиймат бор? Бу бизга қачондан урф бўлди? Кимдан ўтди? Телевизорда кўрсатилган ажнабий

сериаллар орқали бизнинг маданиятимизга ўтиб қолаётган бундай касалликларни ким даволайди? Нега шам ёқадилар? Бунинг туб моҳиятида қандай маъно бор?

Шу саволлар галаёнида беихтиёр “Шум бола”-даги бир эпизодни эсладим. “Ундан кейин”чи бойнинг: “Кўрғонга қаердан ўт кетибди?” деган саволига шум бола: “Шағамдан ўт кетибди, шағамдан”, дейди. Бой давом этади:

— Ҳой, ўзинг жинни бўлиб қолибсан, ўғлим! Ахир, менинг даргоҳимда шамга кун қолибдимми? Қатор-қатор лампалар, ўзим Тошканддан атай сотиб олиб келган қирқинчи фанорлар қаёққа кетибди, керосинни бўлса, бир йилга етарлигини бочка-бочка запас қилиб қўйган эдим. Нимага шам ёқасанлар?

— Хўжайин, дейман, ўзингиз ҳам одамни жуда хит қилиб юборар экансиз-да? Бутун бошлиқ ўликнинг арвоҳига шам ёқмай, лампа ёқиларми? Ахир

косага сув қуйиб, устига олма шохи қўйилади. Келган арвоҳ аввал шохга кўниб ўтиради. Бир нафас дамани ростлагандан кейин ҳалиги шағамнинг пирпираб турган шуъласи билан ўйнашади”.

Адибнинг нияти, шумлик воқеасининг давоми сизга маълум. Буни қарангки, ўтган аср аввалида марҳумнинг арвоҳи учун шам ёқилган бўлса, XXI аср аввалида тирик одамнинг бир ёшга улғайгани рамзи сифатида шам ёқилибди. Тараққиёт ўлик ва тирик орасида. Шам эса ўз ҳолича. Аммо фикри очик, назари ўткир, қалби имон ва миллий оdatларимиз нури билан чароғон кимса ҳар икки ҳолатдаги шам ёқишлар ўликларга ҳам, тирикларга ҳам асло наф бермайдиган хурофот эканини дарҳол англайди.

Мозор бошига бориб, ўликнинг арвоҳи учун шам ёқиш нақадар бемаънилиқ бўлса, кейинги вақтда орттириб олинган “янги одат” бемаънилиқ устига беъманиликдир.

Назаримда, энди-энди урчиб бораётган бу маънавий касалликнинг урфга айланмаслиги, ўқувчи болаларнинг мурғак дунёқарашини эгаллаб олмаслиги учун жамиятнинг ҳар бир аъзоси масъулдир. Шам ёқишнинг эътиқодий жиҳатдан мусулмонларга ҳеч бир фойдаси йўқ. Зотан, Исломгача бўлган ботил эътиқод эгалари оташ-оловга топинганлар, оловни «илоҳий»лаштирганлар. Бу одат халқ орасида ўша оташпарастилик қолдиғи сифатида яшаб келган. Билиб-билмай қилинаётган амалларнинг маънавий негизиде юзага келадиган ўпирилишлар миллий-исломий урф-одатларимизга мутлақо бегонадир. Хавф ҳам шунда.

Баҳодир НУРМУҲАММАД

ИСЛОМ ВА ОЛАМ

Академик муслмон бўлди

Таниқли академик, Қатардаги хорижий университетлардан бирининг директори Жон Шоукинз Ислом динини қабул қилди ва ўз исмини ўзгартирди. Энди уни дўстлари, «Муҳаммад Аййуб» деб чақирадиган бўлишиди.

— Фарб оммавий ахборот воситаларида Ислом дини кўпинча сохта ёки бирёқлама тимсолларда ифода этилади, — дейди академик Муҳаммад Аййуб, — Ислом дини ўз табиатига кўра, террорчиликка, мутаассибликка буткул бегонадир. Ислом бутун дунёда етакчи бўлишга муносиб раҳм-шафқат, дўстлик-биродарлик динидир.

Қатарда чиқадиган “ар-Рая” газети саволларига берган жавобларида Муҳаммад Аййуб шу йил 21 январ куни шайх Муҳаммад Сабрий бошлиқ бир гуруҳ муслмонлар гувоҳлигида Исломни қабул қилганини айтган. Академикнинг бундай қарорга келишида Ислом динини астойдил ўрганиш ҳамда чинакам муслмонларга хос бўлган ахлоқий фазилатлар асосий сабаб бўлди.

— Мен Ислом динини қабул қилиш билан ҳаётимнинг ҳеч бир аниқ йўналиш ва мақсадга эга бўлмаган саҳифасини ёпдим, — дейди Муҳаммад Аййуб. — Шу пайтгача бой-бадавлат яшасам-да, сира бахтли бўлолмаган, жуда оғир маънавий бўшлиқ ичида қолган эдим. Энди эса онадан қайта туғилгандай, янги покиза ҳаёт кечира бошлаганимдан бахтиёрман...

Русиялик шарқшуносга мукофот

Президент Муҳаммад Хотамий ўрис шарқшуноси Ефим Резванга “Йил китоби” Эрон Ислом республикаси миллий мукофотини топ-

ширди. Санкт-Петербург Давлат университети профессори Ефим Резван “Қуръон ва унинг олами” китоби учун шундай юксак мукофотга сазовор бўлди. Мазкур илмий асар ЮНЕСКО мукофоти, шунингдек, Русия китоб ноширлари уюшмаси таъсис этган “Йилнинг энг яхши китоби” танловининг дипломи билан ҳам тақдирланган эди.

“Йил китоби” Эрон миллий мукофоти шарқшунослар учун энг юксак совринлардан бири ҳисобланади. Мазкур мукофот таъсис этилганидан бери йигирманчи мартаба тақдим қилинди.

Совриндорга ҳар галгидек махсус нишон ҳамда элликта соф тилла танга ҳам берилди.

“Глобаллаштириш” нима дегани

Москов шаҳри Карнеги Марказида “Дин ва жамиятни глобаллаштириш” мавзуида давра суҳбати ўтказилди. Унда жамиятнинг ахлоқий ва диний асосларига Фарбга хос ҳаёт ташвиқотининг таъсири муҳокама этилди. Турли диний конфессияларнинг вакиллари, олимлар, журналистлар, жамоат арбоблари иштирок этган мазкур анжуманда асосий маърузачи Сергей Филатов Фарбга хос, хусусан, амриқоча қадриятлар

илдиз отишига фақатгина Ислом дини муносиб қаршилиқ кўрсата олади, деб таъкидлади ва анъанавий қадриятларни шу йўл билангина асраб қолиш мумкинлигини уқтирди.

Унинг фикрига кўра, “глобаллаштириш” атамаси билан баъзилар бутун ер курасига Фарбга хос амриқоча ҳаёт тарзини ёйиш йўлидаги истак-интилишларини яширмоқчи бўлишяпти.

Лотин Амриқоси муслмонлари

Дунёнинг барча минтақаларида бўлаётгани каби, Лотин Амриқоси давлатларида ҳам му-

сулмонлар сони кўпайиб, Ислом динига қизиқиш кучаймоқда. Масалан, ҳозир фақат Аргентинанинг ўзида милёндан ортиқ мусулмон яшайди. Уларнинг аксарияти араб давлатлари, жумладан, Сурия ва Ливандан кўчиб келган кишилардир. Айни чоқда, маҳаллий аҳоли орасида ҳам Ислом динини қабул қилаётганлар ортиб борапти.

Шундай бўлишига қарамай, IINA хабарига кўра, бу давлатларда диний-исломий фаолиятни ташкил этиш, ривожлантириш борасида қатор муаммолар мавжуд. Мусулмонлар жамоасига самарали фаолият юритувчи уюшмалар, масжидлар ва мактаблар етишмайди. Ҳозир бутун Аргентинада биттагина бошланғич исломий мактаб бор, холос. Шунингдек, диний адабиётларга, олимларга, Ислом ҳақидаги асосий Ғилимларни маҳаллий аҳолига она тилида етказа олувчи мударрислар ва имомларга эҳтиёж жуда кучли.

Сочида жомеъ борми?

Сочи шаҳар маъмуриятининг меъморлик ва қурилиш қўмитаси бир қатор миллий ташкилотлар илтимосини эътиборга олиб,

шаҳарда жомеъ масжиди қуришни мақсадга мувофиқ деб топди. Шуниси муҳими, мусулмонларнинг бундай илтимосини “Славянский союз” Краснодар ижтимоий-сиёсий ҳаракати, “Русское общество” шаҳар жамоат ташкилоти, украин маданият маркази, “Белая русь” беларус жамияти, шунингдек, қораденгизбўйи армани, гуржи, эстон, яҳудий, абхаз жамиятлари ҳам қўллаб-қувватлаганлар.

Ёз ойларида Сочида яшовчилар сони ўн милён кишигача кўпайиб кетади. Улар орасида мусулмонлар ҳам оз бўлмайди, албатта. Шунга қарамай, ҳалигача бу шаҳарда жомеъ масжиди, мусулмонлар қабристонини йўқ.

“Ёсин” Сочи мусулмонлар ташкилоти раҳбари Равза Рамазанова жомеъ қурилишига шаҳар марказидан жой ажратилиши учун курашапти.

АҚШ мактабларида

АҚШда чиқадиган “Scientific American” журналы қизиқарли тадқиқот натижаларини эълон

қилди. Бунга кўра, замонавий технологиялар жиҳатидан энгилфор бу мамлакатда инсониятни ва Ер қурасини Аллох таоло яратган

деб тасдиқловчи креатсионизм ғояси жуда тез суръатлар билан ёйилмоқда экан. Амриқонинг тобора кўпроқ штатлари мактабларида дарвинизм, эволюция назариясини ўқитиш тақиқланмоқда.

Калифорния университети ўқитувчиси Лоуренс Лернер ўтказган бу тадқиқот Амриқонинг Иллинойс, Огайо, Висконсин каби шимолий штатлари таълим тизимида креатсионизм мустақам ўрнашганини кўрсатди. Ҳатто Огайо штатида ҳозир эволюция назариясини тақиқловчи қонун ишлаб чиқиляпти. Яқинда булар қаторига Нью-Йорк ва Массачусетс штатлари ҳам қўшилиши кутиляпти.

Ливияда анжуман

Ливия пойтахти Тараблус шаҳрида “Исломда Исо алайҳиссалом” мавзуида анжуман бўлди. Ислом даъвати халқаро уюшмаси бу тадбирнинг ташкилотчиси бўлди. Анжуманда таниқли олим доктор Юсуф ал-Қарзавий, бир қатор уюшмалар вакиллари, турли университетларнинг профессор (устоз) ўқитувчилари, шунингдек, хорижлик дипломатлар, насроний дини маҳаллий етакчилари иштирок этишди.

Ҳазрати Исонинг, алайҳиссалом, пайғамбар этиб юборилишлари, шунингдек, Исонинг, алайҳиссалом, Исломдаги ўрни масаласи анжуманнинг бош мавзуига айланди. Анжуман дастури доирасида Ислом ва насронийлик динлари олимларининг бағрикенглик, яхши кўшничлик тарғиботига бағишланган мулоқоти ўтказилди, динлараро муносабатларни яхши йўлга қўйиш юзасидан таклиф-лойиҳалар муҳокама этилди.

Интернет материаллари асосида тайёрланди

Ҳамид ИШМАТБЕК,

Ўзбекистон мусулмонлари идораси фатво бўлими мудир

МАЗҲАБЛАР ТАРИХИДАН

Мазҳаб сўзи луғатда «йўл», «оқим» маъноларини англатади. Бугунги тўртта фикҳий мазҳабдан олдин ҳам турли мазҳаблар бор эди. Бу мазҳаблар муайян бир шахс номи билан эмас, балки шаҳар ва минтақа аҳолиси номи билан аталган. Масалан, мадиналиклар мазҳаби, маккаликлар мазҳаби ва ҳоказо. Мадина аҳли асосан саҳобалардан Абдуллоҳ ибн Умар, тобеинлардан Саид ибн Мусаййиб ва Урва ибн Зубайр, Абдуллоҳ ибн Аббосга, Куфа аҳли эса Абдуллоҳ ибн Масъудга, розийаллоҳу анҳум, эргашар эди.

Табиийки, бир шаҳар аҳолиси мазҳаби билан бошқа шаҳар аҳолиси мазҳаби ўртасида жузъий фарқлар бор эди. Сабаби, фатво берувчи саҳобийларнинг ҳаммаси ҳам Расулulloҳдан, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, ворид бўлган ҳадислардан бирдек хабардор эмас эдилар. Қолаверса, уларнинг илмий салоҳиятлари ҳам, ижтиҳодий йўналишлари ҳар хил эди. Пайғамбаримиз, соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Умматимнинг ихтилофи раҳматдир» деганларида шундай тафовутни назарда тутганлар.

Кейинчалик забардаст уламолар саҳобий ва тобеинларнинг фатволарини жамлаб, уларни таҳлил қилишлари орқали янги мазҳаблар вужудга келди ва булар мазҳаббошиларнинг номи билан аталди. Хусусан, Куфада ҳанафий, Мадинада моликий, Мисрда шофеъий ва Бағдодда ҳанбалий мазҳаблари пайдо бўлди.

Тарихан, бу тўрттала мазҳаб бир-бири билан боғлиқ, мазҳаб эгалари ҳам ўзаро бевосита ёки билвосита алоқада бўлишган. Масалан, Абу Ҳанифа Имом Молик билан кўришган, Имом Молик Шофеъийга устозлик қилган, Шофеъий эса Абу Ҳанифанинг шогирди Муҳаммад ибн Ҳасан билан бевосита мунозаралар қилган. Лекин шунга қарамай, ҳар бир мужтаҳиднинг мазҳаб тузишда ўзига хос илмий йўналиши бўлган ва ҳар бир мужтаҳид ўз ижтиҳоди билан гумонига ғолиб келган нарсани Аллоҳнинг ҳукми деб айтган.

Ҳанафий мазҳаби соҳиби Абу Ҳанифа, раҳматуллоҳи алайҳ, ўз ижтиҳод йўллари ҳақида: «Мен ҳукмларни Қуръондан, ундан топа олмасам, Расулulloҳнинг суннатларидан оламан. Агар Қуръондан ҳам, Расулulloҳнинг суннатларидан ҳам топа олмасам, саҳобалардан хоҳлаганимнинг сўзини оламан, хоҳламаганимдан олмайман. Кейин уларнинг сўзларидан чиқмайман. Аммо тобеинларга, масалан, Иброҳим, Шаъбий, Ҳасан, Ибн Сиррийн, Саид ибн Мусаййибларга келсак, менинг ҳам уларга ўхшаб ижтиҳод қилишга ҳаққим бор», де-

ганлар. Абу Ҳанифа ҳадиснинг ишончли кишилар орасида машҳур бўлишини, ровий ўзи ривоят қилган ҳадисига хилоф амал қилмаган бўлишини ва ривоят қилинган ҳукм оммага бало келтирмайдиган бўлишини шарт қилади:

Ишончли ривоятларга қараганда, Абу Ҳанифа билан ал-Авзойи ҳажда учрашиб қоладилар. Авзойи Абу Ҳанифага: «Нима учун Ироқ аҳли намозда рукуга боришда ва рукудан туришда қўлларини кўтармайдилар. Мен аз-Зухрийдан эшитдим, у киши Солимдан, у киши Абдуллоҳ ибн Умардан эшитганлар: «Пайғамбар, алайҳиссалом, рукуга боришда ва рукудан туришда ҳам қўлларини кўтарар эканлар», дедилар. Абу Ҳанифа эса: «Мен Ҳаммоддан эшитганман, у киши Иброҳимдан, у киши Алқамадан, у киши Абдуллоҳ ибн Масъуддан эшитганлар: «Пайғамбар, алайҳиссалом, намозда фақат такбири таҳримада қўлларини кўтарар ва буни бошқа такрорламас эканлар», дедилар. Шунда ал-Авзойи: «Абу Ҳанифага ҳайронман, мен Зухрийдан, Солимдан, Ибн Умардан ривоят келтирсам, у менга Ҳаммоддан, Иброҳимдан, Алқамадан, Ибн Масъуддан ривоят келтиряпти?» деб ўзи келтирган ҳадисининг санади олий эканига ишора қилади. Абу Ҳанифа эса, санаднинг олийлигига эмас, балки ундаги ровийларнинг фақиҳлигига эътибор берар эдилар. Шунинг учун ҳам Имом Аъзам ал-Авзойига: «Ҳаммод Зухрийдан фақиҳроқ, Иброҳим Солимдан фақиҳроқ, агар ибн Умарнинг саҳобий эканларини эътиборга олмасак, Алқама у кишидан фақиҳроқ, Абдуллоҳга келсак, Абдуллоҳ бу Абдуллоҳ-да!», деб ибн Масъуднинг даражаларини алоҳида таъкидладилар.

Ҳанафий мазҳабида фикҳ масалалари уч қисмга бўлинади: 1. Аслий масалалар. 2. Нодир масалалар. 3. Фатволар.

Биринчи қисм – аслий масалалар ривоятларнинг зоҳири деб номланган масалалардир. Булар Абу Ҳанифадан ва у кишининг шогирдлари, масалан, Абу Юсуф, Муҳаммад, Зуфар ва бошқа кишилардан ривоят қилинган масалалардир.

Иккинчи қисм — нодир масалалар, Абу Ҳанифадан ва у кишининг шогирдларидан ривоят қилинган, аммо «Ривоятларнинг зоҳири» китобида келтирилмаган масалалардир.

Учинчи қисм – фатволар, мутааххир ҳанафий мужтаҳидларнинг Абу Ҳанифа ва у кишининг шогирдларидан ривоят қилинмаган масалаларда берган фатволаридир. Ҳанафий мазҳаби бўйича танилган биринчи китоб Абул Лайс Самарқандийнинг «Китабун навозил» асаридир.

Тўртинчи ҳижрий асрга келиб уламолар ўзлари тақлид қилаётган мазҳабларини қўллаб-қувватлаб, уни оммага ёйиш билан машғул бўладилар. Бунда улар турли йўллари қўлладилар. Жумладан, мазҳаббошининг маноқибларини китобга жамлаб, уни тарқатдилар.

Мазҳаблар ўртасидаги масалаларга хослаб китоблар ёздилар. Уларда ҳар бир мазҳабнинг далилини келтириб, ҳар қандай ҳолатда ҳам ўз мазҳабининг имоми келтирган ҳужжатни қувватлашга уриндилар.

Бундан ташқари мазҳабларнинг ривожланишида, уларнинг тарқалишида сиёсий ва ижтимоий омиллар ҳам ўз таъсирини кўрсатган. Масалан, ҳанафий мазҳаби асосан аббосийлар халифалиги даврида гуркираб ривожланди. Бунда ўша даврнинг қозиси, Абу Ҳанифанинг энг катта шогирди Абу Юсуфнинг хизматлари катта. У киши халифалик ҳудудидаги қозилик лавозимларига фақат ҳанафий мазҳабидаги олимларни тайин қилдилар. Имом Молик мадиналик бўлганликлари учун Ҳижоз аҳолиси у кишининг йўллариини тутди. Шунингдек, ҳаж зиёратига келган олимлар Имом Молик ва у кишининг мазҳабидаги кишилар билан музокаралар олиб бориши натижасида Африқо қитъасидаги давлатларга моликий мазҳаби кириб борди. Моликий мазҳабининг ривожланишида қисман ҳокимиятнинг ҳам таъсири бор. Имом Шофеъийга бўлган илиқ муносабат туфайли мазҳабнинг ёйилиши осон кечди. Шофеъий суннатни маҳкам ушлар, оҳод ҳадислардан ҳужжат олишни қаттиқ ҳимоя қилар эди. Бу эса аҳли ҳадислар учун айни муддао эди. Ҳанбалий мазҳаби эса фақатгина XIX асрга келиб, Саудия Арабистони ҳукуматининг расмий мазҳабига айланди.

Бугунги кунда дунё мусулмонларининг тахминан 47 фоизини ҳанафийлар, 27 фоизини шофеъийлар, 15 фоизини моликийлар ва ҳанбалийлар ташкил этишади.

Ислом олами Абу Ҳурайра, розийаллоҳу анҳу, номини яхши билади. Бу зотнинг ҳаётида ибратли ҳодисалар кўп бўлган. Маълумки, Абу Ҳурайра, розийаллоҳу анҳу, мушрик оналари билан яшаганлар. Оналарининг Исломга киришларини Аллоҳдан сўраб, тинимсиз дуода бўлганлар.

Оналарининг қалбига ҳали имон нури кирмаган пайтлар эди. Бир куни Абу Ҳурайра, розийаллоҳу анҳу, уни ҳақ йўлга даъват қилаётганларида у Пайғамбаримиз, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, хусусларида ҳақоратли сўзларни айтади. Абу Ҳурайра, розийаллоҳу анҳу, бу ҳақорат сўзлардан хафа бўлиб, кўзлари жиққа ёшга тўлиб, Пайғамбаримиз, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, ҳузурларига борадилар. Бўлиб ўтган воқеани гапириб берадилар.

АБУ ҲУРАЙРАНИНГ ҚУВОНЧИ

Сўнгра Пайғамбаримиздан, алайҳиссалом, оналари ҳаққида дуо сўрайдилар. Пайғамбаримиз, алайҳиссалом, Аллоҳга дуо қилгач, Абу Ҳурайра, розийаллоҳу анҳу, уйга қайтади у оналарининг шаҳодат калимасини такрор ва такрор айтаётганини эшитадилар ва беҳад хурсанд бўладилар. Оналари тинмай: “Аллоҳдан бошқа илоҳ йўқ ва Муҳаммад унинг қули ва элчисидир”, деб айтарди. Бундан суюнган Абу Ҳурайра, розийаллоҳу анҳу, қувониб, яна Расулulloҳнинг, алайҳиссалом, ҳузурларига борадилар ва дуолари ижобат бўлгани ва оналарининг имонга келгани

ҳақида хабар берадилар ва севинч устида яна сўрайдилар: “Эй Аллоҳнинг Расули, яна Аллоҳдан сўранг, мени ва менинг онамни мўмин ва мўминалар қалбида севимли қилсин...” Шунда Пайғамбаримиз, алайҳиссалом: “Эй Аллоҳ, шу қулингни ва унинг онасини ҳар бир муслим ва муслима қалбида севимли қилгин”, деб дуо қиладилар.

Дарҳақиқат, шундай бўлгани тарихдан яхши маълум.

Абу Ҳурайра, розийаллоҳу анҳу, оиласида ибратли ички бир интизом амал қилар эди. Кўпинча аёллари ва қизлари билан тунларни бедор ўтказардилар. Туннинг учдан бир қисмида Абу Ҳурайра, розийаллоҳу анҳу, ибодат этсалар, иккинчи қисмида аёллари ва қолган учинчи қисмида қизлари ибодат қилишарди. Яъни, у кишининг уйларида туннинг ҳеч бир соати ибодатсиз ўтмас эди.

Абу Ҳурайра, розийаллоҳу анҳу, Пайғамбаримизни, алайҳиссалом, жуда яхши кўрганлар, у зот билан доимо ҳамсуҳбат бўлганлар. Тақдирларидан миннатдор бўлиб, доимо “Аллоҳга ҳамдлар бўлсин, У Абу Ҳурайрани Исломга бошлади, Аллоҳга ҳамдлар бўлсин, У Абу Ҳурайрага Қуръонни ўргатди, Аллоҳга ҳамдлар бўлсин, У Абу Ҳурайрани Муҳаммаднинг, алайҳиссалом, саҳобалари сафига қўшди”, дея ҳамду сано айтганлари машҳурдир.

Юлдуз КОМИЛ қизи
таржимаси

Муҳаммад АҲМАД КАНЪОН

КЕЛИШОЛМАГАН ЭР-ХОТИНЛИКНИНГ ОҚИБАТИ

(Давоми, бошланғичи ўтган сонда)

Тўртинчи масала**Талоқ қилинган хотиннинг ҳалол бўлиши**

Катта боин талоқ қўйилган хотин бошқа эрга тегиб, у билан бирга яшаб, шаръий сабаблар туфайли ажралганидан сўнггина биринчи эри билан қайта никоҳланиши мумкин. Бақара сурасининг 230-ояти мазмуни шундай: **“Агар эр хотинни икки бор талоқ қилганидан сўнг учинчи талоқ қилса, хотини унга ҳалол бўлмай қолади. Фақат хотини бошқа эрга тегиб чиққанидан сўнггина унга қайта уйланиш ҳалол бўлади”**.

Яъни, ҳукм шу: уч талоқ қилинган хотин бошқа эрга тегиб, у бошқа эр ҳам талоқ қилса, иддаси ўтганидан сўнг биринчи эрига ҳалол бўлади.

Уч талоқ қилинган хотинни биринчи эрига ҳалол қилиш ниятида никоҳга олишнинг ҳукми ҳақида уламоларнинг фикрлари турлича Улардан бири жумҳур уламоларнинг сўзи бўлиб, қисқача бундай: “Уч талоқ қилинган хотин биринчи эрига ҳалол қилиш ниятида эмас, балки у билан ўлгунча яшаш ниятида никоҳга олиниши лозим. Уни биринчи эрига ҳалол қилиш ниятида никоҳга олган киши гуноҳқордир”.

Баъзилар уч талоқ қилинган хотинни кимгадир шаклий никоҳлаб беради. У қўшилмай талоқ қилади. Сўнг, аслида қўшилмаган бўлсалар-да, “қўшилдик” деб ёлғон гапиришади. Бу қабих иш, улкан гуноҳ. Зеро, у очиқ ва қатъий шаръий ҳукмга зиддир. Дунё бутун борлиғи билан охиратга фойда бермаслигини мусулмон билиши лозим. Мулоҳаза қилган оқилдир.

Бешинчи масала**Боғланган талоқ**

Бирор шартга ё воқеанинг содир бўлишига ё вақтга боғланган: “Агар отангнинг уйига борсанг, талоқсан”; “Фалончи келса, талоқсан”; “Фалон ой кирса, талоқсан” кабилар боғланган талоқдир.

Биз бу ҳолатларнинг тафсилотига берилмоқчи эмасмиз. Аммо биз, хотинини бирор иш қилишига ё ота-онасининг зиёратига боришига қарши бўлиб, ўзининг эркак эканини, ўзига ёқмаган ишдан хотинини қайтаришга кучи етишини кўрсатиб қўйиш учун талоқни боғлаб қасам ичувчи жоҳил эрларга савол қилиш учун бу масалани келтирдик: “Эй жоҳил эр! Талоқни боғлаб қасам ичинингда ўзингга, хотинингга, оилангга қандай фойда бор? Инсон ота-онасидан ажраб кетиши мумкин эмаслигини биласанми? Шундай бўлгач, хотининг барибир ота-онасининг зиёратига боради, балки сен ҳам у билан бирга боришинг лозимдир. Шундай бўлгач, уни бу ишдан боғланган талоқ билан нега қайтармоқчи бўласан? Кейин фатво сўраб уламолар ҳузурига чопасанми? Бу ишинг оқил кишининг ишими?”

Эй шошқалоқ эрлар! Эркаклик кескин ё талоқ боғланган қасам ичиш билан белгиланмайди. Эркак эркакдир. У оила ишларини идрок, мулоҳаза ва сабр билан, шошмасдан олиб боради. Шошиш пушаймонликдир. Шошиб талоқни боғлаб қасам ичиб, сўнг пушаймон бўлган эрлар жуда кўп. Вақт пушаймон вақти эмас.

Боғланган талоқ ҳукмига келсак, у боғланган иш содир бўлса, талоқ тушади. Агар эр хо-

тинига “онанг билан сўзлашсанг, талоқсан” деган бўлса, хотини онаси билан бир оғиз сўзлашиши билан талоқ бўлади.

Олтинчи масала**Диндан қайтиш билан никоҳ бузилиши**

Бу масала жиддий ва муҳимдир. Айтиш мумкинки, барча масалаларнинг энг муҳимидир. Зеро, Ислом динидан қайтиш фақат никоҳга таъсир қилиб қолмайди, балки, Аллоҳ сақласин, ундан олдин имонни йўқ қилади. Жоҳилларни диндан қайтишга сабаб бўладиган ҳолатларга тушиб қолишдан ва бу гуноҳларининг даҳшатидан огоҳ этиш ва, ўз навбатида, диндан қайтгандан сўнгги никоҳ ҳукмини баён этиш учун бу масалани ёд этдик.

1. Муртад (диндан қайтган) ким?

Мусулмон киши мажбур этилмай ўз ихтиёри билан, ҳазиллашиб ҳам, кофир бўлса, муртад бўлади. Аллоҳ таолога ниманидир тенг (шерик) қилган, Аллоҳ таолонинг хотини ё фарзанди бор деган, ўзини пайғамбар деб даъво этган ё пайғамбарликни даъво этган кишини тасдиқлаган ё Аллоҳ таоло Қуръони каримда ёд этган пайғамбарлардан бирининг пайғамбарлигига ишонмаган ё инкор этган киши кофир бўлади.

Аллоҳ таолони, пайғамбарларини, китобларини сўз билан ё хатти-ҳаракат билан ё ёзиш билан таҳқирлаган киши кофир бўлади. Аллоҳ таолони сўккан киши, ғазабланган ҳолда бўлса ҳам, кофир бўлади. Ғазаб узр эмас. Қуръони каримни ё фаришталардан бирини сўккан киши кофир бўлади. Фаришталар, жинлар,

жаннат, дўзах, ҳисоб, мезон ва сирот борлигини инкор қилган киши кофир бўлади.

Аллоҳ таоло зоти билан барча маконда деб эътиқод қилган, зиндиқ ва кофирлар ақидасини куфр ҳисобламай тўғри деб билган киши кофир бўлади.

Ислом динини қолоқ деган, саҳобалардан бирини ҳақоратлаган ё камситиш маъносида уларни кўчманчи деган киши кофир бўлади.

Мусулмоннинг куфрга олиб борадиган ҳар бир хатти-ҳаракатдан, сўздан, эътиқоддан сақланиши ва қочиши вожибдир. Кимда ана шу нарсалардан бири содир бўлса, шу заҳоти тавба қилиш унга вожиб бўлади. У кишининг тавбаси истиғфор айтиш билангина бўлмайди, балки у шаҳодат калималарини (икрорлик сўзларини) қайта айтиши лозимдир. Шаҳодат калималари будир: **“Ашҳуду алла илаҳа иллаллоҳ. Ва ашҳуду анна Муҳаммадан абдуҳу ва расулуҳ”** (Аллоҳ таолодан ўзга илоҳ йўқ. Ва Муҳаммад унинг бандаси ва пайғамбари эканлига иқрорман). Сўнг у Аллоҳ таолодан мағфират сўрасин. Имондан қимматли бирор нарса йўқдир.

2. Диндан қайтишнинг никоҳга таъсири

Барча мужтаҳидларнинг фикри шундай: эр ё хотиндан бирови диндан қайтса, ўртадаги никоҳ бузилади ва бир-бирларига ўзаро ҳалоллиги йўқолади. Яъни, улар бир-бирларидан ажралган ҳисобланади. Бунинг учун қозининг ҳукми керак бўлмайди. Агар муртад тавба қилиб, Исломга қайтса ва аввалги жуфти билан яшашни истаса, у билан қайта никоҳланиши лозимдир.

Еттинчи масала

Хуль ва маҳрдан кечиш

“Хуль” талоқнинг бир тури. Бақара сураси, 229-оят мазмуни шундай: **“Эй мусулмонлар! Агар эр-хотиннинг Аллоҳ таоло кўрсатган шаръий ҳудудга риоя этолмасликларидан хавфсирасангиз, хотиннинг эридан ажралиш учун эрига мол беришида ва эрнинг уни олишида гуноҳ йўқдир”**.

Хотин эрига пул ё мол бериб талоқни олиши, ўзини ундан халос қилиши гуноҳ эмас.

Ислом динида биринчи хуль Пайғамбаримиз, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, замонларида содир бўлди. Имом Бухорий, Абу Довуд ва Термизий ривоят қиладилар: “Собит ибн Қайс Ансорийнинг хотинлари, Аллоҳ таоло улардан рози бўлсин, Пайғамбаримизнинг, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, олдиларига келиб мурожаат қилди: “Ё Расулulloҳ! Мен Собит ибн Қайсни на хулқда, на динида айбламайман. Аммо Исломда ношукрлик қилишни ёмон кўраман”. Расулulloҳ ундан сўрадилар: “Унга боғини қайтариб берасанми?” Аёл: “Ҳа” деб жавоб бергач, Расулulloҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, Собит ибн Қайсга, розийаллоҳу анҳу: “Боғни олгин-да, уни бир талоқ қўйгин”, дедилар. Собит ибн Қайс у хотинига уйланганида маҳрига боғини берган эди.

Бу ўринда шуни билиш муҳим: аёлнинг, талоқ учун, ҳали олмаган миқдоридан кечиши ё олган маҳрни эрига қайтариб бериши ўз хоҳиши билан бўлиши лозим. Нисо сурасининг 4-ояти мазмуни шундай: **“Хотинларга маҳрларини розилик билан беринг. Агар улар маҳрларидан бирор нарсани ўзлари рози бўлиб сизга қайтарсалар, уни энг, унда гуноҳ ва бало йўқ”**.

Азоб ё қийноқ таъсирида хотини маҳридан кечган эр хурсанд бўлмасин. Аллоҳ таоло эътиборида бу эрнинг зиммасидан хотинининг ҳуқуқлари тушмайди. У эр икки бор – хотинига зулм қилиб азоблагани учун ҳамда хотинининг ҳаққини егани учун ҳисоб беради.

Саволлар ва жавоблар

Савол: Мазах ё ҳазил қилиб талоқ қилган эрнинг талоқи тушадими?

Жавоб: Ҳа. Мазах ё ҳазил қилиб талоқ қилган эрнинг талоқи жиддий талоқ қилгандек тушади.

Савол: Эр-хотинини хуль қилиши учун ундан берган маҳридан кўпроқ миқдор молни олиши мумкинми?

Жавоб: Ҳа. Агар хотин ўз ихтиёри билан, босим ё зўрлик кўрсатилмай, берса дуруст. Агар хотин рози бўлмай берса, уни олиш ва ейиш ҳаромдир.

Савол: Талоқ қилинган хотиннинг қандай ҳуқуқи бор?

Жавоб: Боин талоқ қилинган хотин ҳали маҳрини олмаган бўлса, уни талаб қилиш ва иддаси давомида нафақасини олиш ҳақларига эга.

Савол: Эри ўлгани учун иддада ўтирган хотинга нималар вожиб?

Жавоб: Эри ўлгани учун иддада ўтирган хотин уйида ўтириши, уйдан ҳожат бўлганидагина чиқиб тез қайтиши, безак ва хушбўйликларни ишлатмаслиги, эридан айрилгани учун ҳафалигини изҳор қилиши вожиб.

Савол: Иддадаги хотин эрининг уйдан чиқиб кетиб бошқа уйда яшаши жоизми?

Жавоб: Йўқ. Унга эрининг уйдан чиқиб кетиб бошқа уйда яшаш мумкин эмас. Ҳар қандай иддадаги хотин иддасини эрининг уйида ўтказиши вожибдир. Зарурат бўлмаганида идда давомида у ердан чиқиб бошқа жойда яшаши жоиз эмас. Талоқ сурасининг биринчи ояти мазмуни шундай: **“Талоқ қилинган хотинларни, очиқ ёмон иш қилмаса, ўтирган уйларидан чиқарманг. Улар ўзлари чиқмасинлар”**.

Савол: Оқибатини билмай хотинини талоқ қилган кишининг талоғи тушадими?

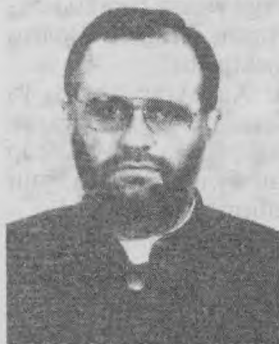
Жавоб: Тушади. Билмаслик ҳеч кимга узр бўлмайди. Фақат, динга янги кириб, унинг аҳкомларини ўрганишга етарли муддат ўтказмаган ё чўлда ёлғиз яшаган инсоннинг билмаслиги узр бўлади. Булардан бошқалар билмасликлари учун жазоланадилар. Зеро, илм олиш барча мусулмонларга фарздир.

Уста ОЛИМ
таржимаси

Али Вячеслав ПОЛОСИН

АЛЛОҲГА ЭЛТУВЧИ ТЎҒРИ ЙЎЛ

(Давоми. Боиланиши ўтган сонда)

Насороларда илоҳий китоб борми?

“Аллоҳ” сўзи битталикни урғулайдиган аниқлик қўшимчаси “ал” билан “худо” маъносидagi “илоҳ” лафзларининг қўшилишидан ҳосил бўлган. Сўзма-сўз таржима этилса, “Бир Худо” (“Ягона Худо”) маъносига келади.

Иброҳимнинг, алайҳиссалом, динига кўра, Худо битта ва У Ўзи яратган махлуқларидан олийдир, Ўзи хоҳлаганларгагина Ўзини танитади. У улуг Зот одамларга билдиришни хоҳлаган нарсаларнигина биз илоҳий руҳлар ва пайғамбарлар — Аллоҳнинг элчилари ёрдамида биламиз. Ваҳий эгаси Қодир Аллоҳнинг ўзидир, одам эса, Унинг хоҳишини бажариш қуроли, асбобидир.

Пайғамбар ўзи олдиндан Ваҳийнинг мазмунини билмайди, балки ҳамма билан бирга билади. Ваҳий Парвардигордан эканини билдириб турадиган баъзи аломатлар бор: масалан, пайғамбар аввал Аллоҳнинг “**Айт!**” деган амрини айтади, кейин тўғридан-тўғри Аллоҳнинг Сўзи келади. Бани Исроилнинг ҳамма пайғамбарлари шундай дейишган. Муҳаммад, алайҳиссалом, ҳам шундай деганлар. Бу Китобни қабул қилиш ёки рад этиш мумкин, аммо юқоридан туширилган бу Илоҳий Амрни бирон кимса ўз хоҳишига кўра ўзгартириши асло мумкин эмас. Чунки бу ҳолда у Аллоҳнинг Сўзи бўлмай, қўл ижоди бўлиб қолади, маънолари бузилса, ҳатто сохта пайғамбарлик намунаси бўлиб қолиши мумкин. Қуръони карим бошдан-охир “**Уларга айт...**” хитоб шаклига қурилган ва ҳеч ким ҳеч қачон унинг матнидан бирон жойини ўзгартиришга ҳаққи йўқ, ўзгартиролмади ҳам.

Аммо яҳудийлик ва насронийликда аҳвол буткул ўзгача.

Яҳудийларнинг пайғамбарлик китоблари доирасига бир-бирига зид тарихий йилномалар, қаёқдан келгани номаълум китоблар, фақат таржималаригина сақланган китоблар кириб қолган. Пайғамбарлардан ёзиб олинган матнларнинг кўп жойларига кейинги замонларда маънони жиддий ўзгартириб юборадиган қўшимчалар киритилган.

Насронийликда ҳам шу — Исо ҳаёти ҳақида

узук-юлуқ маълумотлар ҳамда оғиздан-оғизга ўтиб, айтилган замонидан ўнлаб йиллар кейин, кўпроқ бошқа одамлардан ёзиб олинган айрим насихатларигина сақланиб қолган. III–IV асрларда яшаган ва ўзларини пайғамбарлардан ҳам устун ҳисоблаган роҳиблар эски китобларни элақдан ўтказишди: кўпларидан (улар ёзилганидан 200 йил ўтиб), хоҳишга кўра, воз кечилди, бошқалари, яна хоҳишга кўра, инжилларнинг ҳозирда бизга маълум доирасига киритилди. Янги Аҳд (инжил) охириги таҳрирда у воқеалар кечган даврдан қарийб етти аср кейин, яъни, 692 йили Труллада ўтган Черков Соборида тасдиқланди! Бунинг устига, бу китобларнинг кўпи Исо Масих насихатларининг баёни ҳам эмасди, балки бир неча шогирдининг ҳамда Исони шахсан кўрмаган, оғзидан ҳеч нарса эшитмаган, насронийларни қувғин қилиб машҳур бўлган Павелнинг панд-насихатлари эди.

Пайғамбарликнинг ўзига хос формуласи бўлмиш “**Уларга айт...**” хитоби у китобларда умуман йўқ, боз устига, очиқдан-очиқ зиддиятларга тўладир.

Мисол учун, Лука Инжилнинг Синод муқаддас деб тасдиқлаган таржимаси бундай сўзлар билан бошланади: «*Как уже многие начали составлять повествования о совершенно известных между нами событиях, как передали нам то бывшие с самого начала очевидцами и служителями Слова; то рассудилось и мне, по тщательном исследовании всего сначала, по порядку описать тебе, достопочтенный Феофил, чтобы ты узнал твердое основание того учения, в котором был наставлен*» (Лк. 1:1-4).

Мазкур матндан очиқ-равшан кўриниб турибдики, бу “Хушхабар” (юнончада “эвангелион”, ўрисчада “евангелия”, мусулмончада “инжил”) Худодан эмас, балки одамдандир, бу ҳам етмагандек, бевосита гувоҳдан эмас, балки Исо, алайҳиссалом, таълимотининг кўп баёнларидан бирини бировнинг оғзидан нақл қилувчи одамдандир. “Хушхабар”ни йўллашдан мақсад ҳам соф инсоний. Яъни, шогирд илгари олган илмларида қатъийлашишини муаллиф “**лозим топди**”. “**Пе-редали**” сўзи бу ерда гап насронийларнинг ўзи “**Предание**” деб атайдиган ҳодисалар ҳақида бо-ришини яққол кўрсатади.

Қаёқдан пайдо бўлиб қолгани ҳозирги замон тадқиқотчилари орасида кўп баҳс-мунозараларга сабаб бўлаётган Юҳанно Инжили эса бундай сўзлар билан тугайди: *“Многое и другое сотворил Иисус; но если бы писать о том подробно, то, думаю, и самому миру не вместить бы написанных книг”* (Юх. 21:25).

Инжил хотимасида келган бу сўзлар кўрсатадики, Хабар эгаси гоёт кўп маълумотлар орасидан қайсиларини танлаб китоб қилишни ўзи ҳал қила оладиган одамдир. Яна у Исо, алайҳиссалом, ҳақида ўзигача етиб келган маълумотларни ўзича анчамунча қисқартирганини ҳам тан олиб турибди!

Ҳаворий Павел ҳам коринфликларга йўллаган Биринчи мактубида гоҳ Худо Исо Масих номидан гапиради, гоҳ ўзи номидан гапиради: *“...это сказано мною как позволение, а не как повеление. Ибо желаю, чтобы все люди были, как и я”* (1 Кор. 7:6); *“...вступившим в брак не я повелеваю, а Господь <...> Прочим же я говорю, а не Господь...”* (1 Кор. 7:10-12); *“Относительно девства я не имею повеления Господня, а даю совет...”* (1 Кор. 7:25).

Ягона ва Қудратли Аллоҳга имон келтирган одам назарида, агарчи минг қарра авлиё ва муҳтарам бўлса ҳам, инсон номидан айтилган жамики нарса Илоҳий Ваҳий эмас, балки бор-йўғи бир одамнинг фалсафий, диний, ахлоқий ва, ҳулласки, насронийларнинг ўзи “муқаддас ривоятлар” деб атайдиган насиҳатномаларидир, холос. Агар насронийлар Янги Аҳдни (Инжилни) Худодан тушган илоҳий китоб деб ҳисоблашса, улар ҳеч бўлмаса ҳаворийнинг сўзларини Янги Аҳд тўпламидан чиқариб ташлашлари керак эди. Ҳамда бу қўшимчаларни солиҳ зотларнинг ривоятлари тарзида алоҳида китоб қилишлари лозим эди. Ахир, ҳаворийнинг ўзи у сўзларни Худонинг амри билан сўзламаётганини, ҳатто Исо Масихнинг кўрсатмаси билан баён қилмаётганини очиқ изҳор этиб турибди-ку! Модомики насронийлар Инжилни одам сўзларидан тозалашмадими, мана шу ҳолнинг ўзи бу китоб Илоҳий Ваҳий эмас, балки «Ривоятлар тўплами» эканига далолат қилади. Агар ўхшатиш жоиз бўлса, мавжуд инжиллар жуда нари борса заиф ҳадисларга ўхшайди, ҳаворийларнинг мактубларини эса, ўзига хос тафсир деса бўлади. Китобда Исонинг сўзлари деб келтирилган лафзлар ҳам у зотнинг оғзидан айнан ёзиб олинмаган, у кишининг нутқи айнан сақланиб қолмаган, шунинг учун булар баъзи изоҳлардир, холос. Бинобарин, улар Исонинг, алайҳиссалом, Аллоҳ амрлари ҳақидаги шохидликлари эмас, балки баъзи одамларнинг у зот ҳақидаги хотираларидир, холос. Шундай қилиб, насронийларнинг мавжуд инжил-

лари бошдан-охир Бани Исроил пайғамбарларининг яҳудий анъаналари доирасидаги эски китобларнинг шарҳу изоҳларидан иборатдир.

Янги мустақил насронийлик дини таълимот сифатида ҳеч қандай янги пайғамбарсиз ва ҳеч қанақа янги илоҳий китобларсиз, аста-секинлик билан, II–IV асрлар оралиғида шаклланди ва Рим императорларининг ҳамда роҳиблар табақасининг куч-ғайрати билан ҳаётнинг ҳамма соҳаларига кириб борди.

Қани у — ҳаворийлар ўзларининг сўзлари билан алиштириш ўрнига тафсир қилишлари лозим бўлган Илоҳий Китоб? **“Аллоҳ буюрди: “Айт!...”** дея бошланиб, кетидан заррача ўзгаришсиз ва кейинчалик тиқиштирилган қўшимчаларсиз келадиган қатъий матнли биронта Янги Аҳд қолдирганми Исо Масих? Йўқ! **“Айт!...”** деган ирода усули насронийларнинг ҳеч қайси китобида учрамайди. Модомики биз қодир Аллоҳга ишонар эканмиз, тан олишимиз керакки, агар У Янги Аҳдни сақлашни хоҳлаганида эди, шубҳасиз, бошқа барча хоҳишлари қаби, бу хоҳиши ҳам амалга ошган бўларди ва ҳеч қанақа ҳаваскор у Китобга ўзидан заррача нарса қўша олмасди.

Қолаверса, Аллоҳнинг элчиси Исо Масих, алайҳиссалом, шогирдларига ўзи ҳақида гапириб юришларини кўп марталаб тақиқлаган. Шогирдлар ҳам тан олиб, Исо айтган сўзларнинг ҳаммасини анчамунча китоб сиздира олмайди, дейишарди.

Инжилда Исо, алайҳиссалом, доим таъкидлаб, ўзи **фақат яҳудийларга** юборилганини айтади. Масалан, хананеянлик аёлни даволаб қўйинг деб сўрашганида, У: **“...Я послаю только к погибшим овцам дома Израилева <...> нехорошо взять хлеб у детей и “бросить псам”** (Мт. 15:24–26).

Инжилнинг ҳеч бир жойида мажусийларни Исонинг шогирдлари сафига қўшиш ҳақида айтилмаган, бу нарса кейинчалик Черков қўшган изоҳдирки, бу изоҳни Книга Деяний (10; 11: 1–19) рад қилади: Исо Масих осмонга қўтарилганидан 17 йил ўтиб улуг ҳаворий Пётр мажусий Корнилийни ўзининг динига киритади ва **ҳамма бундан ажабланади!**

Сўнгра Пётр бошқа ҳаворийларни ҳам мажусларни насронийликка киритиш ҳаракатини бошлаш мақсадга мувофиқ дея ишонтириш учун ўзининг бутун ҳаворийлик обрў-этиборини ишга солди ҳамда яқинда билдирилган самовий ишоратларни рўқач қилди.

Агар Исо, алайҳиссалом, ҳақиқатан ҳам шогирдларига яҳудий бўлмаганларни динга киритишни таълим берган бўлса, унда нимага улар ўн етти йил давомида бу ишни қилишмади?

(Давоми 30-бетда)

МОТАМ, МАРҲУМНИ ЁДЛАШ

Бу масала жамиятимизда айниқса ҳозирги пайтда долзарб бўлиб турибди, лекин ниҳоятда нозик бўлгани учун унга муносабат ҳам нозикликни талаб қилади.

Замонлар давомида ҳаётимизга аста-секин кириб-сингиб, мустаҳкам ўрнашиб қолган ва миллий анъана тусини олган баъзи урф ва одатлар борки, улар авом назарида урф-одат мақомидан чиқиб, “диний маросим” мақомига даъвогарлик қила бошлади. Бундай вазиятда, табиийки, жамиятни бу урф-одатларнинг диний-шаръий асоси борми-йўқмилиги масаласи қизиқтиради. Илм уларнинг асл моҳиятини холис тушуштириб бериши, тўғриси халққа етказиши лозим бўлади. Зеро, илм кўчадаги гап-сўзларга эмас, аниқ ҳужжат-далилларга асосланади.

Аммо аза ва марҳумни ёдлаш ҳукмларини баён этишнинг яна бир нозик жиҳати бор: оддий одамларнинг бугун ҳар хил тафриқаю ихтилофлардан юраги безган, бугун тўғри гап ҳам унинг қулоғига қинғир бўлиб кириши, бироқ оқим ё фирқага оид ҳукм эмасмикан, деган шубҳа-ғумонга бориши мумкин.

Одамзоднинг табиати қизиқ: дин унга осонликни истайди, у ўзига оғирини юклаб олади. Айниқса, жаноза ва мотам борасида шундай. Дин одамга, ўлим учун дод-вой солма, дейди, одам баттар ёқа йиртади. Дин, исроф қилма, мусибатзада хонадон қийналмасин, дейди, одам турли-туман маъракаю маросимлар ўйлаб топади, ҳартомонлама зарар кўради. Динимиз икки ҳайитни бизга энг улуг байрам қилиб берган, хурсандчилик қилинглари, деган, биз эса уни мотам кунига айлантириб олганмиз, у кунни йиғи-сиғи, дод-фарёд билан ўтказамиз. Динимиз аза-мотамни уч кун дейди, биз ойлаб-йиллаб чўзиб юрамиз. Дин “уч”, “етти”, “йигирма”, “қирқ” каби маросимлар Ислолда йўқ дейди, одамлар бунга яна “элик икки”, “пайшанбалик”, “якшанбалик”ларни қўшиб авжга минади.

Халқимиз бундай бидъату хурофотлардан чарчади, аммо ўзи тўқиб чиқарган урф-одатларнинг асирига айланиб қолганидан уларнинг чангалидан қутулиши қийин кечаётир. Тағин энг ёмони — биринчидан, динимиз қайтарган бундай маросимларда Қуръон тиловатлари билан унга билиб-билмай диний тус берамиз, иккинчидан, атрофда ҳам, мусулмонлик нуқул йиғи-сиғию мотамлардан иборат экан, деган нотўғри тасаввур уйғотамиз. Аллоҳ сақласин.

Мазкур ҳолатларни ҳисобга олган ҳолда, масалага ойдинлик киритиш ҳамда динимиз инсонлар ҳаётини қийинлаштириш учун эмас, осонлаштириш учун келганини яна бир бор эслатиш мақсадида ҳанафий мазҳабимизнинг мўътабар китоблари ва уламоларига мурожаат этишни лозим кўрдик. Зотан, Имоми Аъзам, раҳматуллоҳу алайҳ, мазҳаблари диёримизда кенг ёйилган ва расман эътироф этилгандир. Тўғри, урф-одатлар қанчалик похуш бўлмасин, агар улар халқнинг турмуш тарзига сингиб кетган бўлса, улардан бирдангина қутулиб бўлмайди. Аммо лоақал улар диндан эмаслигини билиб қўйиш керак. Илм-маърифат билан ҳар қандай хурофий одатлар ҳам, иншааллоҳ, бартараф бўлгусидир. Демак...

Йигирма иккинчи сабоқ

Мотам, эри ўлган хотиндан бошқа мусибатзада кишилар учун, марҳум вафот қилган вақтдан бошлаб уч кеча-кундузидир.

Мазкур уч кеча-кундуздан сўнг азани давом эттириш ва таъзия билдириш макруҳдир. Аммо у кунлари азахонада бўлмаган марҳум яқинлари таъзия қабул қилишлари ва келолмаган кишилар кейин ҳам таъзия билдиришлари жоиздир.

Эри ўлган хотин эса тўрт ойу ўн кун аза тутаяди, идда ўти-

ради. Бу вақт ичида у безанмайди, беҳожат уйдан чиқмайди. Агар зарур иш билан чиқса ҳам, қайтиб уйда тунайд.

Таъзия қабул қилиш учун ҳовли эшиги олдида жой қилиб ўтириш макруҳдир.

Биринчи кун қўшнилар ва узоқ қариндошларнинг аздорларга таом тайёрлаб юборишлари мустаҳаб, савобли амаллардандир. Зеро, Расулulloҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, шундай қилишга буюрганлар.

Қуртубий айтадилар: «Аздорларнинг биринчи ва еттинчи (каби махсус) кунларда таом тайёрлаб одамларни даъват қилишлари жоҳилият одатларидандир. Бу ҳол Ислолда йўқдир. Бу даъватга биноан бориш макруҳдир. Зеро, бу иш мункарга ёрдам бериш ҳисобланади. Аллоҳ таоло бизларни мункарга ёрдам беришдан қайтарган» (Баркавий).

Майит чиқарилган кун ва сўнг иккинчи, учинчи, еттин-

чи кунлари таом ҳозирлаш макруҳдир (“Баззозия”).

Маййит ўтгач, уч кун ичида таом бериш мумкин эмас (“Хулоса”).

Маййит учун уч кун аза тутишнинг зарари йўқ. Аммо бунда махсус жойлар ва таомлар қилиш каби манъ қилинган нарсалар бўлмаслиги шарт (Зайлабий).

Азадорларнинг уч кун давомида таом қилиб, зиёфат шаклида одамларга беришлари макруҳ. Бу қабих бидъатдир (Ибнул Ҳимом. “Шарҳул Ҳидоя”).

Мусибат кунлари зиёфат шаклида таом бериш (таҳримий) макруҳдир (яъни, ҳаромга яқин макруҳдир). Зеро, у иш гам-ғусса кунларига муносиб эмас. Аммо меросхўрлар ичида сағир бўлмаса, таом тайёрлаб, камбағалларнинг уйларига тарқатиш яхшидир (“Қозихон”).

Демак, аза кунлари ва махсус кунларда маййит руҳониятига савоби етиши учун таом тайёрлаб, уни зиёфат шаклида бериш ношаръийдир.

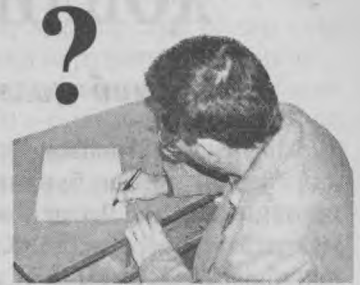
Дунёдан ўтган киши сувга чўкаётган киши каби тез ёрдамга муҳтождир. У яқинлари ва дўстларидан мадад кутади. Ортда қолганларнинг марҳумга кўрсатадиган биринчи мададлари Аллоҳ таолога илтижо билан қабр ва оташ азобидан уни асрашини сўраб дуо қилишдир.

Садақа қилиш, таҳлил ва тасбеҳ айтиш, Қуръони карим оятларини холисона ўқиш ва уларнинг савобини марҳум руҳониятига бағишлаш мумкин. Буларнинг савоби марҳум руҳониятига етади ва унга фойда беради (“Раддул Мухтор”).

Муҳаммад СИДДИК

Бир саволим бор

Хурматли «Ҳидоят» журнали таҳририяти ходимлари! Сизлардан бир нечта нарсани сўрамоқчи эдим, жавобларингизни кутаман.
Абдулазиз ХУШКЕЛДИЕВ,
Пискент

4. Ўтириб намоз ўқиганда руку ҳолати қандай бўлади?

Жавоб: Гавдани букиш билан руку адо этилади. Аммо пешона тиззалари тўғрисида етгунча гавдани эгиш мустаҳабдир.

5. Аёлларнинг қадами (оёқ таги) авратми? Улар намозни пайпоқ кийиб ўқишлари керакми?

Жавоб: Аёлларнинг қадами намозда ёпиш лозим бўлган аврат эмас. Шунинг учун пайпоқ киймай намоз ўқишлари жоиз. Унга номаҳрам эркакларнинг қараши ҳаромдир (“Сирожийа”).

5. Болага “Абдурасул” ё “Абдунаби” деб исм қўйиш мумкинми?

Жавоб: Йўқ, мумкин эмас. “Абду”, “қул” сўзларини “Аллоҳ” исмидан бошқа сўзга қўшиб исм қўйиб бўлмайди. Шунинг учун болага “Абдурасул”, “Хўжақул”, “Эшонқул” каби исмлар бериш дуруст эмас (“Шарҳи фикҳул акбар”, Али ал-Қори).

6. Мусҳаф билан фол кўриш мумкинми?

Жавоб: “Жомиур-рамуз” китобида “Мусҳаф билан фол кўриш макруҳ”, дейилган. Али ал-Қори эса бу ишдан манъ қилганлар.

Муҳаммад Шариф ЖУМАН
тайёрлади

1. Қозонда қайнаб турган шўрвага пиёз тўғраётганимда қўлимга пичоқ тегиб, бир-икки томчи қон қозонга тушди. Нима қилишни билмай қолдим. Шунинг ҳукмини тушунтирсангиз.

Жавоб: Бундай ҳолда агар қозондаги гўшт пишган бўлса, шўрваси тўкиб ташланади, гўштини эса, уч бор ювиб, ейиш жоиздир. Аммо қозондаги гўшт ҳали пишмаган бўлса, шўрва билан қўшиб ташлаб юборилади (“Нафъул муфти вас-соил”).

2. Нажасли кийимни кийган киши терласа, бадани нажас бўладими?

Жавоб: Ҳа, кийими нажас бўлган киши терласа, унинг ҳўл баданига нажас кийимнинг тегиши сабабли бадани нажас бўлади. Шунинг учун баданини ювиши ё чўмилиши керак.

3. Баъзи ҳолларда бадан қашилганида бўртмачалардан қон чиқиб кетади, ювиш ноқулай бўлган жойлардаги ана шундай ўринлар қандай покланади?

Жавоб. Баданнинг алоҳида — ювиш ноқулай бўлган ўринлари нажас бўлганида алоҳида учта намланган латта билан ёки битта латтанинг уч жойи билан ва ё пахта билан уч бор артилса, тоза бўлади.

Омонulloҳ МУТАЛ

ҲОВЛИМИЗГА ОФТОБ ТУШАДИ

Адашиб қолмасинлар

Мавлуданинг додаси зўр-да. Катта ойиси нуқул “ундай қилма, бундай қилма” деб танбеҳ бергани берган. Додаси эса мийиғида кулиб, кузатиб тураверади. Катта ойиси ҳам бундай қараганда, ёмон эмаслар, масалан, у киши Мавлудалар боғчадан қайтишига ҳар хил ширинликлар олиб қўядилар. Лекин барибир додаси зўр.

Мана, куни кеча додаси ишдан келасолиб:

— Қани, невараларимни кийинтириб беринглар, боққа обораман, — деб қолдилар. Унга катта ойиси:

— Ўзингиз чарчаб келгансиз, ҳозир шу сизга зарурми, дамингизни олинг, — деди.

— Қани, тез кийинишсин, ўзим ҳам улар билан би-ир дам олиб келаман, — деб қистади-лар додаси.

Ноилож йўлга қузатаркан, катта ойиси:

— Эҳтиёт бўлинглар, тагин адашиб қолманглар, — деб қаттиқ тайинладилар.

Мавлуда додасининг ўнг қўлларидан, Ҳасан эса чап қўлларидан ушлаганча, боққа кириб келишди. Боғда дарахтлар кўп, ҳамма ёқ кўм-кўк эди. Мавлуда бундоқ разм солса, деворнинг тагида одамнинг кўзини ўйнатиб сап-сарик қоқигуллар очилиб, чаман бўлиб ётибди. Бориб узай деса, катта ойиси адашиб қолманглар деб тайинлаганлар, узмайман деса, кўзи ўйнаб кетяпти. Охири бўлмади, додасининг қўлларини қўйиб юбориб:

— Ҳасан, сан додаларга қараб тургин, тагин адашиб қолмасинлар, мен ҳозир келаман, — деди-да, қоқигулга қараб югурди.

Йўталганингиз билинмайди

Оила аъзолари нонуштага ўтирдик. Ҳамма нарсани тайёрлаб қўйган келинимиз Лобархоннинг дастурхонига қайтиб келиши қийин бўлди.

— Қани ўзингиз ҳам келмайсизми? — деган таклифимизга:

— Негадир йўталиб турибман, ноқулай бўляпти, сизлар олаверинглар, мен кейинроқ — деди.

Шунда кичкина набирамиз Ҳабиба югуриб бориб:

— Ойи, йўталгиз келса, “Ўхў, ўхў, ўхў-ей, воҳа, воҳа, воҳа-ей”, десангиз худди ашула айтгандай бўласи-зу, йўталганингиз билинмайди, уялмайсиз ҳам, — деб ўргатиб қўйди.

Мени финғилатяпти

Бир тўда болакай ҳовлининг бир бурчагида ўйнаб ўтиришар эди. Акаси Аброржоннинг жигига тега бошлади. У ҳам бўш келмай, йиғи аралаш жавоб берар эди.

Шундоқ ҳам тик этган овоз ёқмай ўтирган Хосият буви:

— Э, қанақа боласанлар ўзи, ўшани фингитмаларинг чакагини очиб, — деб койиб берди.

Бир оз ўтгандан кейин, бувиси ўз иши билан андармон бўлиб кетди. Болакай яна Аброржоннинг гашига тега бошлади. Энди бу гал бувисидан садо бўлмагач, Аброржоннинг ўзи бувисининг олдига келди:

— Буви, қаранг, акам мени финғилатяпти, деб нолиб қўйди.

Ақл ёшда эмас

Куз пайти ҳовлидаги қари ўрикни кесдик. Кечкурун майда-чуйда ишларда онасига қарашиб турган Ҳабиба гапириб қолди.

— Ойи, ҳар бир ёмон нарсанинг яхши томони ҳам бўлади-а? Унга ойиси:

— Масалан? — деди.

— Мана, ўрик кесилди. Энди ҳовлимизга офтоб тушади, ҳаво киради.

— Ёмон томони-чи?

— Баҳор келса, довуччаларни қаердан териб еймиз?...

Фарзанд ота-онанинг орзу-умиди, ҳаётининг давомчиси, вафотидан сўнг дуои фотиҳа билан уни эслаб турувчи дилбандидир. Араб шоирларидан Аҳнаф ибн Қайс: “Фарзандлар қалбимиз меvasи, белимиз таянчидир. Биз улар учун мустаҳкам замин ва бошларида соябон осмондирмиз”, деган.

Фарзанд Аллоҳ таолонинг бизга берган буюк неъматларидан бири. Ҳар неъматнинг шукри бор. Фарзанд неъматининг шукри унинг гўзал тарбияси билан адо этилади. Пайғамбаримиз, соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Ота фарзандига гўзал одобдан кўра яхшироқ нарса бермайди”, деганлар. Бошқа бир ҳадисда: “Сен фарзандингга одоб бергин, чунки сен унга қандай одоб ўргатганинг ва нимани таълим берганинг ҳақида масъулсан. Ва у ҳам сенга яхшилиқ қилиш учун масъулдир», деб фарзанд тарбиясига катта аҳамият бериш зарурлиги уқтирилади.

ОТАНГГА АЙТИБ БЕРАМАН

Ислонда тарбия таълимдан кўра устунроқ ва кенг қамровлидир. Чунки тарбия болага уйда, кўча ва мактабда ўзини тутиш одобларини, ақл билан иш юритиб, нафсини ўзига бўйсундиришдек оғир ишларни ўргатади. Тарбиянинг асоси оила муҳитидир. Бола уйда нимани кўрса, шунга тақлид қилиб ўсади. Оилада ота олижаноб, кенгфеъл, босиқ, мулоҳазали ва бир оз сиёсатлироқ бўлиши, она эса меҳрибон, раҳмли ва мулойим бўлиши лозим. Ота-боболаримиз куёш ботиши билан болаларни уйга чақириб, шомдан кейин жинлар изғиб юришини тушунтиришган ва жинларнинг болаларга зиён-заҳмат, шикаст етказишининг олдини олишган.

Ҳозир эса, болаларнинг хуфтондан кейин ҳам кўча чангитиб, ҳар хил ҳақоратли сўзлар айтиб, беодоблик қилиб юрганини кўрамиз. Оталарнинг ишдан қайтгач, кечки овқатдан олдин ёки кейин дастурхон атрофида фарзандларига одоб-ахлоқдан таълим бериш одатлари йўқолиб кетди. Чунки кўп ота-оналарнинг ўзлари ахлоқсиз, баъзилари ширакайф ҳолда келиб, қорнини тўйдиргач, телевизор кўришдан бўшамайди.

Илгари ота-оналар фарзандлари дастурхон атрофида йиғилганида аввал уларнинг қўлларини ювириб, овқатни “Бисмиллоҳ” айтиб ейишни ўргатишган. Овқатдан кейин “Алҳамдулиллаҳи роббилъаламин” деб юзига фотиҳа тортишда ўзлари намуна бўлишган. Оналар эса фарзандлари беодоблик қилиб кўйганида: “Отангга айтиб бераман”, деб отани фарзанд кўзига салобатли қилиб кўрсатишган.

Замонамиздаги баъзи аёлларнинг фарзандларини “оғзингдан қонинг келгур”, “жувонмарг бўлгур”, “тобутга тушгур”, “отангга ўхшамай ўл”, дея қарғаганларини эшитсангиз, ҳайратдан ёқа ушлайсиз. Бу қарғишлари билан улар фарзандларининг хулқи ва руҳиятига салбий таъсир қилиб, уларни жаҳаннамга итараётганларини билишмайди. Ота-онанинг фарзандлари ҳаққига қилган ҳар қандай дуо ва қарғишлари бекорга кетмайди. Оғиздан чиққан ҳар бир сўзга фаришталар “омин” деб туришади. Фариштанинг “омин”ига тўғри келган дуо ва қарғиш фарзандига тегади, албатта.

Имом Абу Довуд Абу Дардодан, розийаллоҳу анҳу, ривоят қилган ҳадиси шарифда Пайғамбаримиз, соллаллоҳу алайҳи ва саллам: “Бир банда бирон нарса ёки бирон кишини лаънатласа (қарғаса), айтилган лаънат ва қарғишлар осмонга чиқиб кетади ва ундан чиққан сассиқ ҳид туфайли

осмон эшиклари беркитилади. Чиқишга йўл топа олмагач, ерга қайтиб тушади. Ер ҳам қабул қилишдан ҳазар қилади, шунда чиқиб кетишга ҳаракат қилиб, ўнг ва сўл томонга ўтади. Чиқиб кетишнинг иложи бўлмагач, қарғиш ва лаънат ҳақ бўлса, қарғалган кишига бориб тегади ва агар ноҳақ бўлса, қарғаган ва лаънат айтган кишининг ўзига бориб тегади”, деганлар.

Шунинг учун ҳам тилга эрк берилиб, ёмондан-ёмон қарғишлар айтиладиган хонадонлар ҳаётига разм солсангиз, уларда хайру барака йўқлигига, ўша уйлар доимо жанжал-тўполонлар уясига айланиб қолганига гувоҳ бўласиз. Бир қанча ҳадисларда тилга эҳтиёт бўлиш қаттиқ таъкидланган. Афсуски, фарзандлари ҳаққига яхши дуолар қилиб, ўзлари ҳам, фарзандлари ҳам саодатли ҳаёт кечиришлари мумкин бўлган аёлларимиз, оналаримиз ноўрин қарғиш, қўпол-қўрслик билан ҳам ўзларига, ҳам фарзандларига ёмонлик қилиб, ҳатто охиратларини ҳам хароб этишлари мумкин.

Ҳеч бир бола ахлоқсиз, одобсиз, гиёҳванд ёки жиноятчи бўлиб туғилмайди. Ота-оналар уларнинг тарбиясига бепарволиги туфайлигина куфр ва ёмон йўлга кириб кетади. Фарзандим гиёҳванд, жиноятчи, ахлоқсиз бўлмасин, қариганимда кунимга ярасин десангиз, уларнинг тарбиясига аҳамият беринг, гафлатда қолманг.

Аҳмаджон БОБОМУРОД,

Тошкент Ислон институти катта ўқитувчиси

МАСИХ ДАЖЖОЛ

(Давоми. Бошланиши ўтган сонда)

Нима учун Дажжол Куръони каримда очиқ зикр қилинмаган?

Дажжол рубубийатни даъво қилса-да, номи нима учун Куръони каримда очиқ зикр этилмаган? Барча пайгамбарлар қавмларини охирзамон фитнаси Дажжолнинг шарридан огоҳлантирган бўлишларига қарамай, Куръонда очиқ ишоратлар келмаганининг сабаби ва ҳикмати нимада? Баъзилар, бу фитна бир хаёлий нарса ва у мавжуд эмас, дейишларининг сабаби ҳам, Дажжол исмининг Куръонда келмаганидир. Айрим Ислом ўлкаларида ҳам Дажжолни инкор қилувчиларни учратиш мумкин.

Ушбу масалага ойдинлик киритадиган баъзи далилларни келтирамиз.

Биринчиси: Дажжол Куръонда очиқ зикр этилмаган бўлса ҳам, унга ишорат қилинган:

“Улар фақат ўлим фаришталари келишини ё Парвардигорингизнинг (бирон азоби) келишини ёки Парвардигорингизнинг оятларидан — қиёмат аломатларидан айримлари келишини кутмоқдалар, холос. Парвардигорингизнинг айрим оятлари келадиган кунда эса илгари имон келтирмаган ёки имонида яхшилик касб қилмаган бирон жонга (энди келтирадиган) имони фойда бермас. Айтинг: “Кутаверинлар! Биз ҳам кутгувчилармиз!” (Анъом, 158, мазмуни).

Абу Исо ат-Термизий бу оятни Абу Ҳурайра, розийаллоҳу анҳу, ривоят қилган ҳадиси шариф билан тафсири қилади: “Уч нарса борки, кўрингунига қадар ишонмаганларнинг имони фойда бермайди. Булар Дажжол, Дабба ва куёшнинг гарбдан чиқишидир”.

Иккинчиси: Ҳазрати Исо дунё осмонидан тушади ва Дажжолни қатл этади. Исонинг, алайҳиссалом, ерга тушиш воқеаси ушбу оятда баён қилинган:

“Ва Аллоҳнинг пайгамбари бўлган ал-Масих Исо бинни Марямни “бизлар ўлдирганмиз” деган сўзлари сабабли (Биз уларни лаънатладик). Ҳолбуки, улар уни ўлдирганлари ҳам, осганлари ҳам йўқ. Фақат улар учун (бошқа биров Исога) ўхшатиб қўйилди, холос. Албатта, Исо ҳақида талашиб-тортишган кимсалар унинг (ўлдирилган-ўлдирилмагани) ҳақида шубҳада қолганлар. У ҳақда фақат гумонларга берилдилар, холос. Уни ўлдирмаганлари аниқдир. Балки уни Аллоҳ ўз ҳузурига кўтаргандир. Аллоҳ қудрат ва ҳикмат эгаси бўлган зотдир. Ҳар бир аҳли Китоб ўлими олдиан (яъни, Исога) албатта

имон келтирур. Қиёмат кунда эса у буларнинг зарарига гувоҳ бўлур” (Нисо, 157-159, мазмуни).

Ибн Касир “ўлими олдиан” иборасини “Ҳазрати Исонинг ўлиmidан олдин” дея тафсири қилади. Демак, Ҳазрати Исо, алайҳиссалом, самодан тушади ва аҳли китоб унга имон келтиради. Заллат масиҳи ҳидоят масиҳининг зиддидир. Бирор нарсани айнан ўзи эмас, зидди орқали ифода лаш арабларга хос одатдир. Куръони каримда ҳам шу усул қўлланилган.

Учинчи далил ёки ҳикмат: Дажжол исми Куръонда келмаган. Бир кишининг даъвоси ёки ғояси зикр қилиниб, исмини тилга олмаслик, у кишини камситиш билан тенг. Аллоҳ таоло ҳам Дажжол рабблик даъвосини қилгани учун уни паст кўриб, исмини Куръони каримда эслатмаган. Лекин дарҳол бир савол туғилади. Фиръавн ҳам рубубийатни даъво қилган эди-ку? **“(Фиръавн): “Мен сизларнинг энг устун парвардигорингизман”, деди”** (Ван-нозиот, 24, мазмуни);

“Фиръавн: “Эй одамлар, мен сизлар учун ўзимдан бошқа бирон илоҳ борлигини билган эмасман” (Қасос, 38, мазмуни).

Куръонда Фиръавн зикр қилингани ҳолда, нима учун Дажжолнинг рубубийяти қайд қилинмаган?

Чунки Дажжолнинг ёлғони шу даража очиқки, ортиқча далил ва огоҳлантиришга эҳтиёж қолмаган. Арабчада ҳам бир нарса агар маълум бўлса, баъзан исми тилга олинмай, унга ишорат қилинади. Бу ҳол худди Пайгамбарнинг, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, вафотлари олдиан ёзиш учун асҳобдан бир қоғоз-қалам сўрашларига ва ёзишдан воз кечишларига ўхшайди. Чунки қоғоз сўраган пайтларида: «Адашмаслигингиз учун сизларга ёзиб қолдирмоқчиман», деган эдилар. Ёздирмоқчи бўлганлари ҳақиқатни асҳоби кром тушуниб етгач, бундан воз кечдилар. Зеро, Расулulloҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, тўғри йўлдан адашмаслик чорасини ва давосини Вадо ҳажида айтиб ўтган эдилар.

Дажжол ва иблис

Ҳар иккиси ҳам бир-бирига ишонади. Иблис агар одамзодга қарши муваффақиятни қўлга киритса, жаннатга киришидан умид қилади. Дажжол ҳам иблиснинг бу гумони амалга ошиб, қутулиб қолишини ўйлайди.

Дажжол иблиснинг қилўтмас дўстидир. Бу-

нинг акси ҳам тўғри. Айни пайтда ҳар иккиси бир тахт устида ўтирган икки қиролдир. Фақат бирини тўғридан-тўғри кўриш мумкин, иккинчиси эса кўринмайди. Бироқ иккаласи ҳам ўз жинслари, яъни, иблис бошқа жин ва шайтонлар томонидан, Дажжол эса инсонлар томонидан идрок этилади. Дажжол иблиснинг ўзи учун бир кафил эканлигига ишонади, лекин у қўрқоқдир. Иблиснинг кафиллиги унга ҳеч қандай фойда бермайди (*Муҳаммад Исо Довуд*).

Қандай қилиб иблис Дажжолни измига бўйсундириб, фикрларини сингдира бошлади?

Иблис (алайҳиллаъна) Дажжолни измига бўйсундириш учун ишни васвасадан бошлади. Биринчи навбатда Дажжолнинг онгига кириб эгаллаб олди. Кейинчалик Дажжолнинг фикр-хаёлини ўғирлаб, ўзи хоҳлаган кўйга солишга ҳаракат қилди ва бунинг уддасидан чиқди. Бутун бу жараёнлардан кейин иблис билан Дажжол бир танга айланди. Масалан, ёши улуг қабил раиси қиёфасида қурайшийларга Расулulloҳни, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, қандай қилиб йўқотиш йўлини ўргатганида ана шундай кўринишда келган эди. Сийари Набийдан эслайдиган бўлсак, Бадрда иблис ўлган бир жониворнинг қиёфасига кириб, қурайшийларни муулмонларга қарши урушга ташвиқ қилган эди. Муулмонларнинг сафида Жаброилни, алайҳиссалом, кўриши билан, қурайшийларга “Мен сизлар кўрмаётганингизни кўряпман”, деб ғойиб бўлди.

Иблис (лаънатуллоҳи алайҳ) Дажжолни васваса қилишда давом этди ва, ниҳоят, икки ақл яхлит ҳолга келди. Шунинг учун Масиҳ Дажжол хоҳлаган пайтида иблисни кўра олади. Иккови шайтанат салтанатини қуриш учун ўзаро келишиб иш кўради. Хулоса, Масиҳ Дажжол жисман иблис, иблис эса кўринмайдиган Дажжолдир.

Дажжолнинг ота-онаси

Имом Аҳмад Абу Бакрдан, розийаллоҳу анҳу, ривоят этган бир ҳадиси шарифда Расулulloҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, шундай буюрадилар:

“Дажжолнинг ота-онаси бефарзанд бўладилар. Улар ўттиз йил қутадилар ва ўттиз йилдан кейин бир кўзли фарзанд тугилади. Фойдасидан зарари кўпдир. Кўзи ухласа-да, қалби уйғоқ бўлади”.

Бир оздан кейин ота-онасини шундай тасвирладилар:

“Отаси юмшоқ этли киши бўлиб, бурни узундир. Бурни қуш тумшугини эслатади. Онасининг эса кўкраклари каттадир”.

Охирзамон Дажжолгача бир қанча дажжолларнинг зуҳури

Ҳадиси шарифларда бир кўзли Дажжолдан олдин ўттизга яқин дажжол чиқишига ишоратлар қилинади. Уларнинг барчаси Аллоҳнинг расули эканини даъво қилади.

Имом Бухорий ва Муслим бу мавзуга оид куйидаги ҳадисни ривоят қилганлар:

“Катта икки жамият ўртасида буюк жанг бошланмагунча (уларнинг иккисининг ҳам даъвоси бирдир) Қиёмат бўлмайди. Яна ўзларини пайгамбар деб даъво қилувчи ўттизга яқин дажжол чиқмагунча қиёмат бошланмайди”.

Савбон, розийаллоҳу анҳу, ривоят қилган бир ҳадисда Расулulloҳ, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, шундай буюрадилар: “Умматимдан ўттизга ёлғончи (дажжол) чиқади Уларнинг ҳар бири ўзини пайгамбар деб даъво қилади. (Диққат қилинг,) Мен пайгамбарларнинг энг охиргисиман. Мендан кейин пайгамбар йўқдир” (*Абу Довуд, Термизий*).

Самро ибн Жундуб ривоят қилган бир ҳадиси шарифда Пайгамбар, соллаллоҳу алайҳи ва саллам, шундай буюрадилар:

“Қиёмат ўттизга ёлғончи (дажжол) чиқмагунча бошланмайди. Уларнинг охиргиси бир кўзли Дажжолдир” (*Имом Аҳмад, Табароний, ибн Хиббон, Баззор*).

Абу Ҳурайрадан ривоят этилган ҳадисда эса, куйидагича ифодаланади:

“Ўзларини пайгамбар деб йўловчи ўттизга ёлғончи (дажжол) чиқмагунча, мол кўпайиб, фитналар зуҳур этмагунча ва ҳаржу марж (тормор этиш) кўпаймагунча қиёмат бўлмайди”. “Ҳаржу марж нима, ё Расулulloҳ?” деб сўрашди. “Қон тўкишдир”, дея жавоб бердилар ва буни уч бора такрорладилар (*Имом Аҳмад*).

Бошқа бир ривоятда эса: “Умматимдан йигирма етти ёлғончи (пайгамбарликни даъво қилувчи) чиқади. Булардан тўрттаси аёлдир. Мен пайгамбарларнинг охиргисиман. Мендан кейин пайгамбар йўқдир”, деб буюрилган. Демак, ривоят қилинган ҳадислардаги рақамлардан билишимиз мумкинки, улар қиёсийдир.

Рақамларга аҳамият беришдан олдин, масаланинг кўриб чиқишимиз керак бўлган яна бир муҳим томони мавжуд. Юқорида келган бир ҳадисда: “Катта икки жамият ўртасида буюк жанг бошланмагунча (уларнинг ҳар иккисининг ҳам даъвоси бирдир) қиёмат бўлмайди”, деб буюрилган эди.

(*Давоми келгуси сонда*)

Қиз ивиб кетган кўйлагини сиқишга уринди. Ўтаётган одамларнинг унга ҳайратомуз қараб қўйишлари гашига тегди. Унинг бу ҳолати чиндан ҳам ғалати эди. Қиз боланинг савалаб ёғаётган ёмғирда тўрт-беш қадам наридаги бекатдан пана олмай, очиқ жойда, серрайиб-қотиб туриши барчани ажаблантирар эди, албатта.

У эса бунга парво қилмасди. Аммо... Ёмғирда ивиб танасига оғирлик қилган кўйлагини сиқмоқчи бўлиши, энди ўзига раҳми келаётганидан дарак берарди. У аста-секин ҳаётга қайтаётган эди. У бекатга қараб одимлади. Бекат айвончаси гавжум эди. Қиз бекатга етганида баъзилар жиркангандай тисарилди, баъзилар ачинибгина қараб қўйишди. Қиз буни сезиб, ғалати илжайди. Сўнг ўтирмақчи бўлди. Олифтанамо кийинган аёлнинг ёнида бўш жой кўриб, энди ўтирмақчи бўлган эди ҳамки, аёл сапчиб ўрнидан туриб, нари кетди. Қизнинг кўнгли оғриди. Йигидан қизарган кўзларида яна ёш айланди. Ҳозир кўзларини чирт юмса, дувиллаб ёш оқишини билганидан, ўзини босди, кўзларини юммади, нигоҳини бир нуқтага тикиб ўтираверди. Қанча вақт ўтирганини билмайди. Ҳушига келганида вужуди титраб, совуқдан жунжикиб кетаётганини сизди.

— Синглим, боядан бери кимни кутяпсиз? Шамоллаб қоласиз.

Қиз қўрқув аралаш овоз келган томонга қаради. Нарироқда ўриндикда ўтирган узун қора плашли йигитни кўрди.

— Мен... уйга... ҳа, ҳа, ҳозз-ирр ке-та-ман... Автобус кел-синнн...

Қиз йигитдан хавотирланди. Йигит унинг ҳолатини сизди.

— Нечанчи автобусни кутяпсиз? Анчадан буён кузатиб ўтирибман, ҳеч бирига чиқмадингиз? Балки сиз кутган автобус бу ерга келмас. Ундан кейин... сиз... автобус кутаётганга ҳам ўхшамайсиз...

— Ҳа... — Қиз ортиқ яширгиси келмади. — Мен автобус кутаётганим йўқ... — унинг овози титраб чиқди, — ўзим шунчаки ўтирибман...

— Ивигансиз, кийимларингиз хўл, шамоллаб қола-

сиз. Тезроқ уйингизга боринг, синглим.

— Ҳа... тўғри... — қиз шундай деб ўрнидан турмоқчи бўлди. Аммо гандираклаб кетди. Йигит сапчиб туриб, уни ушлаб қолди. Қўли музга теккандай, жунжикиб кетди. Ўриндикқа ўтқазаркан, бадани қалтираётганини сизди. Плашини ечиб, унинг елкасига ташлади.

— Йўқ... йўқ... раҳмат. Керак эмас... — қиз титраганча плашни елкасидан туширишга уринди. Аммо йигит бунга йўл қўймади.

— Бунақада нима бўлишини биласизми?... Ўлиб қолиш мумкин... — йигит гапирган гапидан чўчиб кетди. — Кечирасиз... — деди сўнгра эшитилар-эшитилмас пичирлаб.

— Ҳечқиси йўқ... аслида ўлишга лойиқман. Кошки совқотиб ўлсам... кошки... — қиз елкаларини қисди. — Илтимос, плашни ўзингиз кийиб олинг. Совқотасиз.

— Мен эркак кишиман. Чидайман, лекин сиз тезроқ уйга кетинг. Келинг, таксига чиқариб юбораман.

— Нега менга яхшилик қилмоқчисиз? Сиз ҳам ҳамма қатори аҳамият бермай кўяқолинг. Яхшилик қилиб нима наф кўрасиз? Бир жинни-да, денг, кетаверинг. Мен ёлғиз қолишни истайман... — қиз илтижо билан унга қаради. — Сиз менга халақит беряпсиз...

Йигит ажабланди:

— Нимага?!

— Ўзимни сўроқ қилишга! Мен одам эмасман. Ярамас, ўғри ва бузуқ қизман. Эшитяписизми? Сиз мени тушунмайсиз, билмайсиз... — қизнинг кўзлари ёшланиб, бўғзига нимадир тикилди. Бир муддат гапиролмай қолди. — Сизнинг мурувватингизга арзимайман... — қиз охирги сўзларни айтаркан, йиглаб юборди. Кўзёшларини сидириб йигитга қаради. — Илтимос, кетинг... мени ёлғиз қўйинг...

— Йўқ, синглим. Кетсам, аллақачон кетардим. Худди бошқалардай.

— Нега кетмайсиз?! Мен сизга бегонаман, сиз менга бег...

— Гап бегоналикда эмас! — Йигит унинг сўзларини шартта кесди. Чуқур хўрсинди. Нималарнидир хотирлаётгандай, ўй суриб қолди.

— Биласизми, раҳматлик онам, боламнинг кунлари доимо бахтиёр ўтсин, деб исмимни Бахтиёр қўйган эканлар. Онамдан жуда эрта етим қолганман. Бир куни ўгай онам кўчага ҳайдаб юборди. Ёш эдим, гўр эдим. Ўша кезлар мен учун яшашдан ҳеч маъно йўқ эди. Ўлсам, ҳаммасидан — ўгай онамнинг сўкишу калтакларидан қутуламан, деб ўзимни сувга ташламоқчи бўлдим. Қишлоғимизнинг ўртасидан катта канал оқиб ўтган. Шу ерга келдим. Онам борида бу ҳаёт қанчалик чиройли эди, билсангиз. Ўзимча видолашдим. Сўнг ўзимни сувга отдим. Ў-ў, эсласам, вужудимни титроқ босади ҳалигача... Чўкаётиб, ҳаётга қайтгим, яна яшагим келди! Қутқариб қолишларини истаб, қичқирардим. Одамлар келиб, қутқаришди. Уйга олиб келишди. Анчагача беҳуш ётдим. Авваллари ҳар бир сўзи заҳар бўлиб туюлган ўгай онамнинг жавраши энди унчалик таъсир этмас, тирик қолганимдан, ҳа, ҳа, яшаётганимдан қувонар эдим. Аммо бу қувонч кўпга чўзилмай, яна машъум хаёл сув бўйига бошлаши ҳам мумкин эди. Фақат қўшнимиз Мурод амаки мени ҳаёт ҳақида кенгроқ фикрлашга ўргатди. У бизникига чиқиб, кўзимга узоқ тикилиб турди-да, елкамга қоқиб: “Ўғлим, сен Худонинг хоҳишига қарши чиқма! Бу фоний дунёда бошинг тошдан бўлмаса, яшаёлмайсан. Ойнинг ўн беши қоронғу, ўн беши ёруғ. Бу кунларинг қоронғу бўлса, ёруғ кунларинг олдинда. Умр дегани гоҳ ундоқ, гоҳ бундоқ ўтади. Бошга фалокат тушса, ўзингни ўлдиришга борсанг, Худога исён қилган бўласан. Ёмонига сабр қилсанг, яхшисини беради, болам. Бахтсиз кунлар бўлмаса, бахтли кунларнинг қадрига етишни билмай қолардик. Умид билан яшаш керак. Ноумид шайтон, болам...”, деб бағрига қаттиқ

босди. Менга шу вақтгача ҳеч кимнинг сўзи бу қадар кучли таъсир қилмаган эди. Мурод амакининг самимияти билан ҳаётга қайтдим.

“Умид билан яшаш керак...” Шундай эмасми?

Қиз унинг сўзларини шу қадар берилиб тинглардики, ҳатто ғамдан маҳзун юзларига ним табассум ингандай бўлди. Ёшли кўзларида умид уйғонди. Совуқдан қақраган лаблари оҳиста пичирлади: “Умид билан яшаш керак...”

— Ўзимга ўлим тилаб кўчага чиқдим, — дея гап бошлади қиз. — Ўша сизни сой бўйига етаклаган хаёл мени ҳам шу йўлга бошлади. Азоблар мени тинч қўймаса, нима қилай? Бувим билан яшайман. Тоғамнинг хотини, жиянинг тилламни ўғирлади, у ўғри, бузуқ, деб тухмат қилди. Тоғам бунга ишондилар. Хотинининг гапига кириб, жанжал қилди, мени урди. Мен чидаёлмай, қочиб кетдим... — қиз юзларида тизилиб оқаётган кўзёшларини артди. — Аҳмоқ эканман. Айбсиз бўлатуриб, тухматни фош этиш ўрнига, айбдордай ўзимни ўлдирмоқчи бўлибман...

Йигит айтганлари беҳуда кетмаганидан севинди.

Ўрнидан туриб, қизнинг ёнига келди.

— Сиз ҳозир уйингизга боринг. Тоғангизга, аянгизга ҳеч нарса ўғирламаганингизни тушунтиринг. Уларни ишонтиришга тиришинг. Ўғри кимлигини топишга ҳаракат қилинг. Иложи бўлмаса, тухматларига сабр қилинг. Аллоҳ сизни оқлайди. Ахир, ёруғ кунларга умид билан яшаш керак. Шундайми?

Қиз ҳўп дегандай бош ирғади. Ўрнидан турди. Йўл четига чиқиб, машина тўхтатишди. Қиз йигитга манзилени охиригача айтиб улгурмай, бир машина келиб тўхтади. Шофёр ҳам дарров кўнақолди. Йигит қизни орқа ўриндиққа ўтқазиб, шофёрга пул узатди. Машина эшигини ёпар экан, қиз билан бош ирғаб хайрлашди.

Машина шиддат билан ўрнидан жилди. Аммо узоқ юрмай, орқага қайтди. Орқа эшик очилиб, қиз тушди. Йигит хавотирланди.

— Плашингиз... Уйга етиб олгунча совқотиб қолманг... Сизга раҳмат...

Йигит индамай плашини олди. Нимадир демоқчи бўлди, бироқ эшик ёпилиб, машина юриб кетди. Йигит бекатда узоқ туриб қолди. Ҳаётида унутилмас бир воқеа юз берганидан кўнгли масрур эди.

РАЙҲОНА

Абдуқаюм АЗИМОВ,
Имом ал-Бухорий номидаги
Тошкент Иелом институтининг ректори

ИСЛОҲЧИЛИК ҲАРАКАТИ ҒОЯЛАРИДА ДИНИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ МУАММОСИ

(XIX аср охири XX аср боши)

XIX аср охирида Муҳаммад Абдуҳ, Аҳмад Амин ва Сурия-Ливан муҳожирот вакиллари, Наҳданнинг буюк намояндалари Иброҳим ал-Язижи, Якуб Сарруф, Салим Наққош, Адиб Исҳоқ ва бошқалар Мисрда маърифатпарвар ва мусулмон ислоҳчилари сифатида танилишди. Ўзлари ижтимоий жиҳатдан нисбатан ривожланган турли араб мамлакатларидан етишиб чиққан бўлишса-да, қароргоҳ сифатида Мисрни танлашди. Фаолиятларининг асл сиёсий моҳиятида миллий озодликка интилиш ҳамда Ғарб мустамаккачилигига қарши кураш ётар эди.

Маърифатчилик, фалсафий ва ижтимоий-сиёсий уйғониш унсурлари бу ислоҳчилик ҳаракатининг тамал ғояларига муҳим ажралмас қисм сифатида кирди. Маърифатчилик ғоялари эса, янги фикрий оқимларнинг шаклланишига туртки бўлди.

Миср ислоҳчиларининг диний-фалсафий дунёқарашлари инсоннинг барча табиий қобилиятларини ривожлантиришга имкон берадиган, фаолиятда ирода ва ақлнинг ўрнини эътироф қилувчи “янги” исломий қарашлар асосида ташкил топган маърифатчилик ғоялари билан узвий боғлиқ эди. Ислоҳчилик ҳаракати намояндалари араб ва мусулмон давлатларининг ижтимоий, сиёсий ва маданий тараққиётининг бошланғич негизи маърифатда ва диний қарашларнинг бирлигида деб билишарди. Маърифат имонни мустаҳкамлашга, ахлоқни яхшилашга, мусулмонлар бирдамлиги ғояларини ёйишга хизмат қилади, зулм ва мутаассибликка қарши курашда муҳим ўрин тутади, деб ҳисоблашарди.

Диний таълим тизимида бир қатор ислоҳотлар ўтказиш ташаббускори ва муаллифи бўлган, ислоҳчилик ҳаракатининг йўлбошчиси Муҳаммад Абдуҳнинг амалий фаолияти айниқса ибратлидир.

Муҳаммад Абдуҳ мақолалари, Қуръон тафсирига оид асарларида мавжуд анъанавий таълим тизимини чуқур таҳлил қилиб, унинг қониқарсиз экани сабабларини кўрсатиб берди. Диний мактабларни ислоҳ қилишда ва эски ўқитиш жараёнларини қайта кўриб чиқишда эътиборга олиниши керак бўлган асосий талаблар ва меъёрларни ишлаб чиқди. Жамият тараққиётида маърифатнинг ўрни борасидаги қарашларини назарий асослаб, амалий ҳаракатга киришди. XIX асрнинг охирида унинг иштирокида Миср маориф вазирлиги доирасида маориф ишлари кўмитаси тузилди.

Муҳаммад Абдуҳнинг маориф соҳасидаги фаолияти унинг мамлакатдан чиқариб юборилиши сабабли анча муддатга тўхтади. 1882–1888 йиллари сургун бўлиб, Байрутда ишлаб юрган кезларида, Муҳаммад Абдуҳ усмонли турк салтанатининг шайхулисломига ўқув муассасаларида таълим тизимини ислоҳ қилиш лойиҳасини тақдим қилди. Султон Абдул Ҳамиднинг мусулмон таълим тизимида ўқитиш дастурларини қайта кўриб чиқиш бўйича Кенгаш тузиш ҳақидаги фармони бундай лойиҳани яратишда туртки бўлди. Диний мактаблар мавқеининг сусайиши ва ажнабий ўқув муассасаларининг кенгайиши бундай Кенгаш тузишни кун тартибига қўйган эди.

Мисрлик ислоҳчилар миссионерлик мактабларига жуда кескин қарши чиқишди. Миссионерлик мактаблари мусулмонлар кайфиятига салбий таъсир қиладиган тарғибот ўчоғи эканини ўқтиришарди. Уларнинг таъкидлашларича, миссионерлик ташкилотларининг маърифий фаолияти Иелом қонун-қоидаларининг бузилишига ва ғайридинлар мафкурасининг ёйилишига олиб келади. Айни чоқда, Муҳаммад Абдуҳ билан сафдошлари мусулмон мамлакатлар таълим тизимига ғарбдан янги (модерн) таълим усулларини киритиш, Оврупа фан-техника ютуқларини эгаллаш ғояларини илгари сураб эдилар. Шу билан бирга, мусулмон ислоҳчилари диний шуурни ўстириш ва ҳақиқий диний таълимнинг асоси бўлган имонни мустаҳкамлашни биринчи ўринга қўядилар.¹

Муҳаммад Абдуҳнинг лойиҳасида мусулмонларнинг билимларини ошириш бўйича бир қатор таклифлар аксини топди. Диний таълимда у мусулмонларни уч гуруҳга бўлади. Биринчи гуруҳга деҳқонлар, савдогар ва хунармандларни к и р и т а д и . Унинг такли-

фича, бу гуруҳнинг умумий диний билими илоҳиёт матнларини, Пайғамбарнинг, соллаллоху алайҳи ва саллам, ҳаёт йўлини ва Ислому тарихини ўрганишга асосланиши керак. Бу гуруҳ учун махсус қўлланма тузиш ва бу қўлланмада Ислому таълимотининг асосий йўл-йўриқлари тушунарли шаклда берилиши кераклигини таклиф қилди. Яна бу гуруҳ учун усмонли турк салтанати тарихидан қисқача курс тинглаш кўзда тутилади.

Иккинчи гуруҳга Муҳаммад Абдуҳ давлат бошқаруви ходимларини киритди ва улар учун илоҳиёт фанларини кенгайтириб ўқитиш мажбурий деб ҳисоблади.

Учинчи гуруҳга уламоларни киритди. *“Улар илоҳиёт фанларини комлекс ўрганишлари лозим”*, дейди Муҳаммад Абдуҳ. Унинг фикрича, санаб ўтилган гуруҳлар ўртасида қатъий белгиланган чегара йўқ. Инсон билим даражасига қараб, бир гуруҳдан бошқа гуруҳга бемалол ўтавериши мумкин.²

Лойиҳа билан бир қаторда Муҳаммад Абдуҳ Байрут ҳокимида Суриядаги диний мактаблар аҳволи ёритилган меморандум йўллади. Бу ҳужжатда у ажнабий ўқув муассасалари фаолияти устида қаттиқ назорат ўрнатишни ва диний ўқитиш тизимини қайта кўриб чиқишни, миллий мактаблар сонини кўпайтиришни таклиф қилди.³

Муҳаммад Абдуҳ таклифлари усмонли турк ҳокимияти томонидан қўллаб-қувватланмади. Эҳтимол, бир пайтлар Миср миллий кўзғолони иштирокчиси бўлгани, сиёсий сургун қилинган сабабли унинг шахсияти уларни сергак ва эҳтиёткор бўлишга ундагандир. Лойиҳани тақдим қилганидан сўнг, Байрут мадрасаларида ишлаётган кезларида уни ўқитувчилик фаолиятдан четлаштирилди.

1888 йили Мисрга қайтгач, фуқаролик судининг қозиси этиб тайинланди, сўнг қайта текширув маҳкамасининг маслаҳатчиси бўлди. Мустахлак тузуми шароитида Муҳаммад Абдуҳ фаолиятининг асосий мазмуни “жадид” Ислому таълимотини ёйиш ва маърифатпарварлик ғояларини тарғиб қилишдан иборат бўлди. Муслмон оламида энг катта ва машҳур олий илм даргоҳи — ал-Азҳар университетининг уламоларига мурожаат қилганидан кейингина унинг ғоялари ҳаётга татбиқ қилина бошланди.

XIX аср охирида консерватив тартиб ва йўл-йўриқларга бўйсунган диний академиядаги ўқитиш услуби замон талабларига асло тўғри келмай қолган эди. Муҳаммад Абдуҳнинг айтишича, ал-Азҳар уламолари учун билим олиш мазмуни *“тадқиқот ва илмий муқояса орқали ҳақиқатни билиш эмас, аксинча, ўтмиш меросини қайтариш ва оддийгина эсга олишдан иборат бўлди”*.⁴ Бу фикрни у 1876 йилда “Ал-Аҳром” газетасида босилган мақолаларининг бирида янада яхшироқ ифода қилди: *“Миллатнинг юраги бўлмиш уламолар замонавий илмларнинг фойдасини тушуниб етмадилар. Улар биз янги шароитда*

яшаётганимизни ҳисобга олмасдан, ўз вақтларини эски пайтларда қўллаш мумкин бўлган нарсаларга сарфламоқдалар”.⁵

Ал-Азҳардаги талабалик йилларини эслаб, У бундай ёзади: *“Ўқишнинг биринчи бир ярим йиллигида ўқитувчилар айтган нарсаларнинг биронтасига тушунмадим. Ўқитиш шундай ташкил қилинган эдики, ўқитувчилар диний ва мураккаб лингвистик атамаларни ишлатардилар, уларни тушунмас эдик, бунинг устига, улар бизга тушунтириб беришмас эди”*.⁶

Ўқитиш тизими жиҳатидан Мисрда Оврупа намунасида ташкил қилинган бир қатор ўқув муассасаларида, хусусан, 1816 йили Муҳаммад Али томонидан ташкил қилинган политехника мактаби — “Муҳандисхона”да ҳолат бутунлай бошқача эди. Масалан, 1835 йили “Дар ал-ал-сун” (Тиллар мактаби) очилди, натижада араб ўқувчиси кўпгина Оврупа илмий асарлари ва мумтоз ёзувчиларининг асарлари билан танишди. 1873 йили “Дар ал-улум” (Илмлар уйи) коллежи ташкил қилинди. Унда диний фанлар билан бир қаторда табиий ва математика фанлари ҳам ўқитила бошлади.

Муҳаммад Абдуҳ унинг тарафдорлари юзага келган вазиятни инобатга олиб, ал-Азҳарда ислоҳот ўтказиш муслмонлар ўртасида ислоҳчилик ғояларини тез ёйиш учун асос бўлади деб ҳисоблашди.

Диний мактабларнинг анъанавий йўриқларини қайта кўриб чиқишга уриниш Мисрда олдин ҳам бўлган. Бу йўналишда биринчи ташаббус мисрлик машҳур филолог олим, шоир ва илоҳиётчи Ҳасан ал-Атторнинг (1766-1838) номи билан боғлиқ. Франсуз армиясининг Мисрни забт этиши даврида фаранг олимлари билан ўрнатилган фаол алоқа, Фарбий Оврупа илм-фан ютуқлари билан танишиш Атторни “Ватан албатта ўзгариши ва унга номаълум бўлган илмлар ёрдамида янгилашиши керак”⁷ деган хулосага олиб келди. Шу билан бир қаторда, илоҳиёт фанларини ўқитиш тизимини қайта кўриб чиқишга чақирди.

Албатта, бундай ташаббусларга баъзи уламолар шубҳа билан қарашди, баъзилари очиқдан-очиқ қарши чиқишди. Лекин барибир ислоҳчилар диний таълим тизимида маълум даражада дунёвий билимларга йўл очиб бердилар.

¹ Badawi M.A. The reformers of Egypt, 1978, p.71

² Badawi M.A. The reformers of Egypt, 1978, p.78

³ Амин Аҳмад. «Зуама ал-ислаҳ фил аср ал-ҳадис». Қоҳира, 305-бет.

⁴ Абд Ар-Разиқ Мустафа. «Ал-устаз ал-имам Муҳаммад Абдуҳ». Қ., 1959, 28-бет.

⁵ Nadav S. Egypt in Search of Political Community. An Analysis of the Intellectual and Political Evolution of Egypt, 1804-1952/-Cambridge, 1961. P. 63.

⁶ Абдуҳ Муҳаммад. «Дурсу мин ал-Қуръон ал-карим». Қоҳира, 1959, 12-бет.

⁷ Муҳаммад Абдулло. «Тарих жамияти». Қоҳира, 1—6, 240-бет.

ОДАМ, АЛАЙХИССАЛОМ, ҚИССАСИ

(Давоми. Бошланиши 4-бетда)

Аллоҳ иблисни ўз даргоҳидан бардарга қилди ва унинг ҳаётини узайтирди ва унга, сен ўзинг хоҳлаган ва танлаган ёвузлик йўлида юравер, “Улардан кучинг етганини овозинг билан ўзингга жалб қил, улар устига навқару отлиқларинг билан от сол, уларнинг молу дунёларига, авлоду фарзандларига шерик бўл” (ал-Исро, 64, мазмуни), уларга ёлгон-яшиқ ваъдалар бер, уларни амалга ошмайдиган умидлар билан умидвор қил. Билиб қўйгинки, эътиқодлари мустаҳкам ва ихлосли бандаларимни ҳеч қачон йўлдан оздира олмайсан ва улар ҳеч қачон сенинг сўзларингга учмайдилар, уларнинг қалблари сендан юз ўгирган, улар устидан ҳар қанча уринсанг ҳам, ҳукмронлик қила олмайсан. Одамларни игво қилиб йўлдан ўрганинг учун, билгинки, оғир жазога мустаҳиқ бўласан ва мен сен ва сенга эргашганлар билан жаҳаннамни тўлдиражакман, деди.

Ҳамма фаришталар Одамга таъзим қилиши, унинг Аллоҳ ҳузурдаги фазлу карамини, мартаба ва даража жиҳатидан улардан афзал ва Аллоҳга яқинроқ эканини эътироф этишди. Фаришталар Одамдан кўра ўзларини билимдонроқ ва идроклироқ деб ўйлаганликлари сабабли Аллоҳ Одамга ўз илмидан ато қилди, унга ўз нуридан зиё берди ва унга коинотнинг барча илмларидан таълим берди. Сўнгра Аллоҳ фаришталарга мурожаат қилди:

“Агар сизлар ростгўй бўлсангизлар у илмлардан менга хабар беринглар-чи?!”

Аллоҳ фаришталарнинг ожизликларини, уларнинг илмлари муҳдуд эканини, Унинг ҳикмати Одамни аъло ва афзал деб тақозо қилганини ва у Аллоҳнинг Ердаги халифаси

бўлишга сўзсиз лойиқ эканини билдириш учун Аллоҳ ушбу саволни берган эди.

Фаришталар бу саволдан даҳшатга тушишди, қанча уринишмасин, жавоб топишолмади ва ўзларининг ожизликларини, илмларининг ноқислигини эътироф этишди:

“Аллоҳ сен барча айбу нуқсонлардан холи зотсан, сен ўргатган илмдан ўзга илм бизда йўқ. Сўзсиз Сен ўта билгувчи ва донишманд зотсан”.

Одам раббоний файзу баракот, илоҳий илм нуридан зиё олгач, Аллоҳ унга фаришталар билишдан ожиз қолган, идрок этишга ақллари етмаган нарсалардан уларга хабар қилишини буюрди. Бу билан Аллоҳ фаришталарига Одамнинг фазилатини ва уни Ер юзига халифа қилишининг ҳикматини изҳор этди. Одам Аллоҳнинг буйруғини бажо келтиргач, У фаришталарга қараб:

“Мен сизларга, мен Еру осмонларнинг сиру асрорларини ва сизлар ошкор қилган ва яшириб юрган нарсаларни билувчироқман, демаганмидим?!” деди.

Аллоҳнинг ушбу танбеҳидан сўнг фаришталар Одамнинг фазилатини тушуниб, унинг яратилишининг сирини идрок қила олишди, унинг Ер юзига Аллоҳнинг халифаси бўлишининг ҳикматини англаб етишди.

Аллоҳ иблисни ўзининг азобиға дучор қилиб, инъомларидан маҳрум қилди. У Одамни ва унинг умр йўлдошини жаннатга жойлаштирди ва унга ваҳий орқали, Менинг сенга қилган инъомларимни унутмагин, сени ўз қўлим билан яратдим, сени истаганимдек шаклу шамоил ва қадду қоматли қилиб ростладим, ўз руҳимдан сенга дам урдим, фаришталаримни сенга таъзим қилдирдим, ўз илмидан сени файзлик қилдим, иблисни эса менинг раҳматимдан ноумид қилиб,

қўйдим, у менинг итоатимдан чиққач, лаънатладим. Мана бу абадий ҳаёт уйини сенга қароргоҳ қилиб қўйдим, агар сен менинг буйруқларимни бажарсанг, сендан хайру эҳсонимни аямайман ва Жаннатда абадий қолдиражакман, агарда сен саркашлик қилиб аҳдни бузсанг, бу қароргоҳдан сени ҳайдаб чиқараман ва азобимга дучор қиламан, ёдингда тутки, иблис сен ва аёлинг учун ғанимдир, у ҳеч қачон сизларни жаннатдан чиқара олмайди, агар у шунга эришса, билгинки, бахтсиз бўлажаксан, деди.

Аллоҳ Одамга ва унинг умр йўлдошига Жаннатдаги истаган нарсаларидан хоҳлаганларича истеъмол қилишга, истаган дарахтларининг меваларидан ейишга ижозат берди. Аммо Жаннатдаги дарахтлардан бирига яқинлашмасликка амр қилди.⁴ Улар манъ қилинган дарахт қайси эди деб адашмасликлари ва кўнгилларида у дарахтга нисбатан шак-шубҳа уйғонмаслиги учун Аллоҳ айнан ўша дарахтга ишора қилди. Агар улар унга яқинлашсалар ёки унинг мевасидан тановул қилсалар, ўзларига ўзлари зулм қилганлардан бўлиб қолишлари ва жазога учрашларини ва, аксинча, у дарахтдан тийилсалар ва ўзларини сақласалар, турлитуман инъомларга муяссар бўлишларини ва жаннатда уларни очлик ҳам, чанқоқлик ҳам безовта қилмаслигини Аллоҳ уларга ваъда қилди. Ва:

“Эй Одам, сен ва аёлинг Жаннатда қарор топинглар, унинг (нозу неъматлари)дан хоҳлаганингизча тўйиб-тўйиб енглар, бу дарахтга яқинлашманглар, акс ҳолда, золимлардан бўлиб қоласизлар”, “Сен унда (жаннатда) зинҳор очиқмайсан ҳам, яланғоч ҳам қолмайсан, зинҳор ва зинҳор унда чанқамайсан ҳам, иссиқламайсан ҳам”, деди.

Одам Жаннатда яшай бошлади, унинг нозу неъматларидан кўнгли тусаганини ва кўзини қувонтирганини еб, дарахтлар орасида сайр қилар, уларнинг сояларида салқинланар, унинг гулларида узар, меваларидан еб, ширин ва тотли сувлардан ичиб кўрар эди. Бу ишларида унинг хотини доимо ҳамроҳ эди. Улар шу зайилда бир муддат саодат манбаидан тотиб яшашди.

Одамнинг аёли билан бирга Жаннатда фаровон турмуш кечирётгани, ўзининг эса Аллоҳ раҳматидан бадарга қилингани ва Жаннатдан йироқлаштирилгани Иблиснинг аламини кўзгади. Унинг нияти бузилди. Одам-

нинг саодат хонасини вайрон этишга, уни Жаннатнинг нозу неъматларидан маҳрум қилишга бел боғлади. Чунки иблиснинг юқори мартабадан пастга тушишига, Аллоҳнинг инъомларидан узоқлаштирилишига сабабчи бўлган шу Одам эмасмиди?! У ўзига ўзи, интиқом вақти етди, мен таъзим қилиб фазлини эътироф қилишга буюрилган Одамни обрўсизлантириш пайти келди, деди.

Шу мақсадда у аста-секин Жаннатга борди. Худди сирдошдек Одамга оҳиста сўзлади, унга ўзининг содиқ эканини намоён қилди, панд-насихатлари холис эканини англатди ва уни ўзига оғдириш учун турлитуман йўлларни ишлатди, у ва унинг аёлига ўзини меҳрибон қилиб кўрсатди, уларнинг бахтиёр ҳаётлари заволга учрамаслигига ҳамният эканини билдириб:

“Раббиларингиз сизларни фаришталарга айланиб қолмасинлар ёки Жаннатда мангу қолувчилардан бўлмасинлар деб дарахтдан қайтарган” (Аъроф, 20, мазмуни), деди.

Одам ва Ҳавво иблиснинг гапларига ва маслаҳатларига писанд қилмадилар. Унинг овозига қулоқ тутишни ва насихатларини эшитишни истамаётганларини кўрган иблис ўзининг холис насихатгўй эканига қасам ичди, уларга фақат эзгуликни раво кўришини, холис ниятлилигини ва ўзининг фикри тўғри эканини таъкидлаб, уларни йўлдан ура бошлади. Иблис уларни йўлдан адаштириш мақсадида ҳатто дарахтнинг хушбўй ҳидини, мазали таъминини ва гўзал рангини ширин сўзлар билан чунонам мақтадики, охиरोқибат Одам ва Ҳаввони ўзининг макрига илтирдиди.

Одам ва Ҳавво Парвардигорнинг амрига итоатсизлик қилганларидан кейин Аллоҳ ўзининг инъомларини улардан тортиб олди, Жаннатдан маҳрум қилди ва уларга:

“Сизларни ўша дарахтдан қайтармаганимдир ва шайтон сизлар учун очиқчасига ғанимдир, демаганимдир?!” (Аъроф, 22, мазмуни), деб нидо қилди.

Одам ва Ҳавво қилмишлари учун афсус ва надомат қилдилар ва Аллоҳга ёлвориб: «Эй Парвардигоримиз, биз ўзимизга ўзимиз зулм қилдик. Агар сен бизни кечирмасанг ва бизга раҳм қилмасанг, сўзсиз биз зиён кўргувчилардан бўлиб қоламиз”, дейишди. Аллоҳ уларга:

⁴ Одамга, алайҳиссалом, Аллоҳ ейишни ман этган дарахт узум ё анжир ёки олма ёхуд бугдой экани ҳақида ривоятлар бор.

Бир-бирингизга ганим бўлиб тушинглар. Ер юзи сиз учун қароргоҳ ва маълум муддатгача рўзгор кечириб маконидир, деди.

Аллоҳ Одам за Ҳаввонинг тавбаларини қабул қилди, уларнинг хатоларини кечирди. Буни эшитиб кўнгиллари кўтарилди, кўзлари чақнаб кетди, калбларида Жаннатда қолишга ва унинг нозу неъматларидан баҳраманд бўлишга умид учқунлари пайдо бўлди. Аллоҳ уларнинг кўнгилдан кечган кечинмаларни билди ва уларни Жаннатдан чиқишга буюрди ва улар билан иблис⁵ орасида мангу адоват давом этишидан огоҳлантирди ва унинг иғвою фитналаридан эҳтиёт бўлишга чақириб:

“Иккалангиз Жаннатдан тушинглар (чиқинглар). Авлодингизнинг баъзиси баъзисига ганимдир. Албатта, сизларга Мен томондан ҳидоят келганида ҳидоятимга эргашган қимса залолатга ҳам кетмайди, бахтсиз ҳам бўлмайди” (Тоҳа, 123, мазмуни), деди.

⁵ Куръони каримда ёвузликнинг рамзи ва тимсоли бўлиб келган иблис ҳақида бақадри имкон изоҳ бериб ўтишни лозим топдик. Зеро, у тўғрисида турли-туман фикрлар айтилган. “Иблис” сўзи Куръони каримда ўн бир ўринда — Бақара, 34; Аъроф, 11; Ҳижр, 31-32; Исро, 61; Қаҳф, 50; Тоҳа, 116; Шуаро, 95; Сабаъ, 20; Сод, 74-75-оятларида зикр қилинган.

Ватандошимиз Имом Насафий “Тафсири Насафий” номи билан машҳур “Мадорик ат-Танзил” ва “Ҳақоик ат-Таъвил” асарларида иблис хусусида қуйидаги уч хил ривоятни нақл қилади:

а) Ибн Аббос ва ибн Масъуднинг фикрлари бундай: иблис фаришталардан бўлиб, Аллоҳнинг **“... у жинлардан эди...”** (Қаҳф, 50, мазмуни) деган ибораси, иблис жинларга айланиб қолганлардан эди, деган маънодадир. Масалан, араблар, у фарқ бўлганлардан эди, дейишади. Бу дегани, у фарқ бўлганларга айланиб қолганлардан эди, маъносини англатади.

б) Ҳасан ва Қатода бошқачароқ фикрни илгари суришган: иблис фаришталардан бўлмаган, балки у жинлардандир. Чунки фаришталар нурдан, иблис эса ўтдан яратилган. Бундан ташқари, иблис Аллоҳга осий бўлди ва кибрланди. Фаришталар Аллоҳга осий бўлмайдилар, Унинг фармонини сўзсиз бажарадилар. Унга ибодат қилишда кибрланмайдилар. Аллоҳнинг **“Энди сизлар мени қўйиб уни (иблисни) ва зурриётини дўст тутасизларми?!”** (Қаҳф, 50, мазмуни) ояти каримасининг хабарига кўра ҳам иблис фаришталардан бўлмаган. Чунки фаришталар насл кўрмайдилар.

в) Жоҳиздан қилинган ривоятда айтилишича, фаришталар ва жинлар бир жинсандирлар, улардан

Аллоҳ Одам учун ҳаётий мақсадни белгилаб қўйди, унга етиш учун умидворлик ҳиссиётини қалбига жо қилди ва унинг учун роҳату фароғат ва мўл-кўллик даври тугаганини хабар қилди.

Дарҳақиқат, Одам Жаннатдан чиқиб, унинг нозу неъматларидан маҳрум қилинганидан сўнг унинг олдида икки йўл, яъни, ҳидоят ва залолат, имон ва куфр, нажот ва нажотсизлик даври бошланди. Аллоҳ белгилаб берган ҳидоят йўлини танлаган, У чиқиб берган тўғри йўлда юрган бандага шайтон васвасаси ва иғвосидан ҳеч қандай хавфу хатар йўқ. Аксинча, Аллоҳнинг зикридан бош тортган, Унинг йўлидан бошқа йўлни ихтиёр этган банданинг ҳаёти беҳуда кечажак, Аллоҳнинг инъомларидан маҳрум қилинажак ва бу дунёдаги савий-ҳаракатлари залолат қаъридан жой олажак. Афсуски, бу хилдаги одамлар ўзлари ҳақда, эзгу ишлар қилипмиз, деб ўйлаб юраверадилар.

покизаси фаришта ва покиза бўлмагани шайтондир. Улар ўртасида аросатда қолганлари жиндир. (*“Мадорик ат-Танзил”, 1-жилд, 40-43-саҳифалар*). Кўп муфассирлар Бақара сурасидаги 34-оятни тафсир қилганларида, унинг жинлардан эканини таъкидлашади. Масалан, Сайид Кутб ўзининг “Фи зилол ал-Куръон” номли тафсирида шундай ёзади: “Оятнинг сиёқидан кўриниб турибдики, иблис фаришталар жинсидан бўлган эмас. Аммо у фаришталар билан бирга бўлган. У фаришталардан бўлганида эди, Аллоҳга итоатсизлик қилмаган бўлур эди. Аллоҳнинг: **“Жинларни ўтдан чиқарган алангадан яратди”** (*ар-Роҳман, 15, мазмуни*) деган ояти иблиснинг фаришталардан эмаслигига қатъий далилдир” (*1-жилд, 58-саҳифа*).

Машҳур Ибн Касир тафсирида иблис хусусида юқоридаги фикр қўллаб-қувватланса-да, аммо унда қуйидаги ривоятлар ҳам қўшиб қўйилган: Ибн Аббосдан Товус шундай ривоят қилган:

“Иблис осий бўлишидан илгари фаришталардан эди. Унинг номи Азозил. У фаришталарнинг энг мужтаҳиди ва энг билимдони бўлган ва шунинг учун ҳам бу кибру ҳавога берилиб кетган”.

Сайид ибн ал-Мусаййаб шундай деган: “иблис бу дунё осмонидаги фаришталарнинг йўлбошчиси бўлган” (*Ибн Касир, 1-жилд, 53-саҳифа*). Араб тилшунослиги уламолари фикрича: “иблис” сўзи “абласа” калимасидан таркиб топган бўлиб, “ноумид” деган маънони англатади. Бу шайтонларнинг барчасига берилган умумий номдир. Чунки шайтонлар Аллоҳнинг раҳматидан ноумиддирлар (*“ал-Мунжид”, “ал-Қомус ал-Жадид”*).

Яна Аллоҳ билади. У тўғрисида билувчи Зотдир!

Она дуосини

олсин ҳар одам

Абдулла ҳожи АБДУЛҚОДИР,
Учкўприк тумани бош имом-хатиби

Ёлғиз она

Кўчадан келади тугун кўтариб,
Гоҳида соппа-соғ, гоҳи бўзариб.
Нақшинкор иморат, беҳисоб дунё
Ишқида юраги ёнар доимо.

Тугун билан кирар хотин қошига,
Ақчаю зар-кумуш сочар бошидан.
Шухрат илинжида кечди кўп замон,
Ўтказди умрини гафлатда чунон.

Торгина, қоронғи, кўримсиз уйда,
Яшарди онаси танҳо, ғамдийда.
Набираси фақат олади хабар,
Бир косада таом, кунда бир маҳал.

Тушида кўрқдими ё бошқа сабаб
Билан йўлга чиқди жуда эрталаб,
Онаси билан бир чойлашмоқ учун,
Ҳузурига кирди, бесалом, беун.

Не кўз билан кўрсин, бечора она
Букчайиб ётарди, жонсиз бир тана.
Фарёд чекиб, уни бағрига олди,
Бир неча дақиқа ҳуши йўқолди.

Дунё ҳирси билан бўлиб овора
Онасин унутди ўғил бечора.
Минг афсус-ла йиғлар англаб хатосин,
Бироқ фурсат ўтган, топмас онасин.

Абдуллоҳ илтижо қилар субҳидам,
Она дуосини олсин ҳар одам.

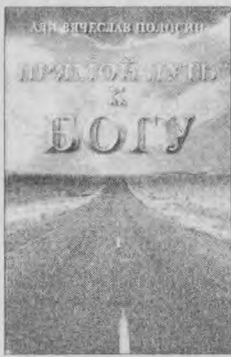

Эй азизлар, эл аро
Ҳар куни тўй-томошо.
Ҳам турли хил маросим
Давом этмоқда доим.
Тўю шодлик-тантана
Фароғатдан нишона.
Халқимиз тинч, Ватан тинч
Севинч устига севинч!
Аммо тўқликка-шўхлик
Шукру савобда йўқлик.
Баъзи тўйлар тавсифин
Баён айлай ушбу кун:
Уч кунгача ош дамлар,
Тонг саҳардан шом қадар
Тўйхонада минг одам,
Зиёфатда минг одам.
Баъзи никоҳ тўйларда,
Келин тушган жойларда
Эллик сават дастурхон

Тугар фақат қиз томон.
Ким ўзари бу “ўйин”
Кучаймоқда кун-сайин...
Барча тўю маросим
Меъёри билан бўлсин.
Меъёр бўлса, исроф йўқ,
Савоб бўлур, гуноҳ йўқ.
Ушбу тўйлардан агар
Озгина тежасалар,
Меъеридан ортигин,
Ҳеч курса юздан бирин
Ночорларга берсалар,
Савоб умид қилсалар,
Етимлар шод бўларди,
Эл-юрт файзга тўларди.
Юртимизга Худойим
Баракот берсин доим,
Дейди Ҳожи Абдуллоҳ
Айтиб Алҳамдулиллоҳ.

Нос чекувчи

Носқовоғин уч бор чертиб, кафтига олгай носни,
Сўнг кафтидан тил остига оҳиста солгай носни.
Шу паллада учрасангиз, оғзи тўла, лиммо-лим,
Шошилиб, чала туфлаб, қолганин ютгай носни.
Кимки нос чекса мудом, оғзида ҳеч тиш қолмагай,
То умрбод улфатим деб кўзига суртгай носни.
Баъзи мажлис сўнгида ёқа ушлаб фаррошлар,
Кўзларин катта очиб, пол узра кўргай ифлосни.
Кўрганим бор: баъзида тўрга чўккан тақсирлар
Атлас тўшакни қайириб, аста оқизгай носни.
Автобусда мабодо орқароқда бўлсангиз,
Баъзилар ойна томонга “сочма” қилгайлар носни.
Тил остида икки булоқ, Аллоҳ берган неъматдир,
Бу булоқлар кўзига ташламанг ифлосни.
Битиб мундоқ мисралар, узр айтар Абдуллоҳ,
Огоҳ этмоқ нияти барча авому хосни.

АЛЛОҲГА ЭЛТУВЧИ ТЎҒРИ ЙЎЛ

(Давоми. Бошланishi 14-бетда)

Кейин, нега бу ишларига асосни тўғридан-тўғри Устозларининг топшириқларидан эмас, балки янги мўъжиза ва самовий ишоратлардан ахтира бошлашди?

Юҳанно Инжилида Исо, алайҳиссалом, Худо одамларга ҳозирча янги Илоҳий Китобнинг матнларини нимага бермаётганининг сабабларини очиқ-ойдин очади: *“Ещё много имею сказать вам; но вы теперь не можете вместить. Когда же придёт он, дух Истины, то наставит вас на всякую Истину; ибо не от себя говорить будет, но будет говорить, что услышит, и будущее возвестит вам”* (Ин. 16: 12—13). *“Утешитель же, дух святой, которого пошлет Отец во имя мое, научит вас всему и напомнит вам все, что я говорил вам”* (Ин. 14: 26).

Мана шунинг ўзи Исо Масих Худо номини ўртага қўйиб айтган, пайғамбарлик даъватининг ҳақиқий мазмуни ҳали у пайтда ёзма Илоҳий Китоб кўринишида шаклланмаган эканига ёрқин далил эмасми? Ахир, ҳатто ўзларини танланган инсонлар деб биладиган яҳудий шогирдлари ҳам ҳали Ҳақиқатни тўласича **“қамраб олишолмасди”**, ҳолбуки, уни мажусият ботқоғига ботган ва ҳозирча яккахудолик ғоясини қабул этишга тайёр бўлмаган Ер юзидаги бутун халқларга етказиш керак эди! Шунинг учун ҳам Аллоҳ улуг пайғамбарлари Иброҳим, Мусо, ва Исонинг, алайҳимуссалом, таълимотларини ҳамма тушуниб етгачгина муқаддас руҳ Ундан эшитганини етказишини хабар берган.

Қандай қилиб этсиз-бадансиз руҳ Қодир Аллоҳнинг Сўзини қабул этади ва еткази? Бунинг учун Аллоҳдан Унинг Сўзини етказиш ваколатини олган янги пайғамбар керак эди. Бизга — Куръони карим соҳибларига энди маълумки, шундай пайғамбар бўлиб Муҳаммад, соллалллоху алайҳи ва саллам, келганлар, у зотга юборилган руҳ эса, Аллоҳнинг Сўзини етказган фаришта Жаброилдир.

Шундай қилиб, менга бир нарса очиқ маълум бўлди: насронийликнинг: *“Ушбу китоб Худонинг иродаси билан Худонинг Ўзи томонидан Ўзининг элчиси воситасида берилган ва у элчи бу Каломни бошдан-охиргача Худонинг Каломи эканини тасдиқлаган”*, дея қатъий айта олиш мумкин бўлган китоби йўқ экан. Қўлим-

даги бу китоб эса, милодий I асрга оид кўплаб насихатлар ва ривоятлар тўпламидан бошқа нарса эмас экан. Уларни ҳам орадан 200-300 йил ўтгач пайғамбар бўлмаган оддий одамлар бир қисмини муқаддас деб, бошқа қисмини сохта деб эълон қилишган. Бунинг устига, ушбу тўпламни манбаи номаълум аллақандай ёзувлару воқеаномалар билан ҳамда ҳар замонда янги-янги қўшимчалар билан тўлдириб ташлашган.

Масалан, Инжилнинг лотинча нашрида Юҳаннонинг Биринчи собор мактубига (5-боб) кимдир журъат қилиб XVI асрда (!), афтидан, протестантларни рад этиш мақсадида, “7” рақамли ушбу янги бир “оят”ни қўшиб қўйган: *“Ибо три свидетельствуют на небе: Отец, Слово и святой дух; и сии три суть едино”*. Бу ибора кейин Инжилнинг юнон нусхасига ҳам, славян нусхасига ҳам кўчириб ўтказилган. Наҳотки шу иборани ҳам Илоҳий Ваҳий деб ҳисоблашади? Ҳозирги замон насронийлари, бу иборани III аср ёзувчилари ҳам иқтибос тариқасида келтиришган ва бу билан уни Юҳанно Инжилига оид деб ҳисоблашган, деган фикрни исботлашга уринишмоқда. Ҳолбуки, бугун бу жумла ўша жойида йўқ. Мана шу ҳолатнинг ўзи ҳамма Янги Аҳдлар матнининг ҳақиқийлигига шубҳа-гумонни баттар кучайтиради, холос: ахир, у матнларни орадан юз йиллар ўтганидан кейин, Аллоҳдан пайғамбарлик вазифасини олмаган одамлар, бемалол, хоҳлаганча ўзгартириб, қўшиб, олиб ё тушириб қолдириб юбораверса!..

Ҳа, Янги Аҳд бор-йўғи одобнома, насихатнома — диёнатга чорловчи Нақллар экани, у асло пайғамбар етказган Аллоҳ Сўзлари эмаслиги тобора равшан бўлаверди. Аммо буларнинг насихатномалиги ҳам кўплаб савол туғдиради. Нега деганда, ҳақиқий пайғамбарона Ваҳий йўқлиги учун черков ўзини гўё «жамоат шаклидаги ва доим ишлайдиган пайғамбар» деб эълон қилди ва ҳар қанақа роҳиб унинг номидан ҳар қандай матнни шарҳлашга ва ҳатто ўзгартиришга ўзини ҳақли сезади. Бунда бордию руҳонийлар табақасининг умумий манфаати қадимги матнларга очиқ зид келиб қолса, роҳиблар ўзларининг манфаатларидан келиб чиққан ҳолда кўпинча асл матнга буткул терс маънодаги изоҳ-тафсирларни қабул этишни мажбурий қилиб қўйишарди. Лаънатга қоламиз-ку, қийноқларга солинамиз ёки ўлимга маҳкум этиламиз-ку, деган қўрқув йўқ!

Масалан, Исо Масих ўзини “ота” деб аташ-ни одамларга тақиқлайди: *“И отцом себя не называйте никого на земле: ибо один у вас Отец, Который на небесах”* (Мф. 23:9). Маъно содда ва равшан. Бу бир матал эмас, балки аниқ кўрсатмадир. Аммо бунга қарамай, рим-визансча Черковда ҳамма хизматчи ўзича “отец”, шунчаки отец ҳам эмас, балки “святой отец”, “приподобный”, баъзилар эса ҳатто “владыка”, яъни, ҳукмфармо маъмур.

Яна бир мисол: Исо, алайҳиссалом, насиҳат қилади:

“...Молясь, не говорите лишнего, как язычники; ибо они думают, что в многословии своем будут услышаны. Не уподобляйтесь им; ибо знает Отец ваш, в чем вы имеете нужду, прежде вашего прощения у Него” (Мф. 6:7-8).

Аввалгидай аниқ ва лўнда йўл-йўриқ. Ҳолбуки, бугун насронийлар ибодати кунига ёки ҳафтасига неча соатлаб давом этишини, ёки бўлмаса, худди Самовий Оталари уларнинг ҳожатларини билмайдигандай ўртага қанчадан-қанча воситачи кўйишларини бир ҳисоблаб кўринлар!

Қани у Аллоҳ Ҳақиқати?! Одамлар, майли, энг эзгу ниятларда бўлсин, қайтадан ёзиб чиқишмаган у Илоҳий Китобни қаердан ахтарамиз?! Учта эмас, ҳатто уч юзта илоҳиётчи бир жойга тўпланса, Қодир Аллоҳ юборган ва Унинг қудратидан хабар берадиган битта пайғамбарга тенг келадими улар?!

Илоҳий Инжилнинг расмий матнида намалар бор эди, ўрта аср инквизиторларидан нима қолди?

“Инжил аҳли унда Аллоҳ нозил қилган нарсалар билан ҳукм қилсинлар, дедик. Ким Аллоҳ нозил этган дин билан ҳукм қилмас экан, улар фосиклардир” (Моид, 47, мазмуни).

Аллоҳнинг Сўзи шу. У бизга оппа-ойдин тушунтиряптики, қадимги яҳуд насронийларининг бизгача етиб келган узук-юлуқ матнларида Аллоҳ элчиси Исо Масих, алайҳиссалом, орқали хабар берган ҳақиқат бор ва бу Ҳақиқат биз учун муқаддасдир. Бироқ у матнларда инсоннинг хоҳиш-иродаси қўшилиб кетган жойлар ҳам бор. Буни ҳатто Исо Масихнинг шогирдлари ҳам эътироф этишади. Биз мусулмонлар Исо Масихнинг, алайҳиссалом, пайғамбарлик ва элчилик фазилатларига имон келтирамиз. У Аллоҳнинг пайғамбари ва элчиси ўлароқ айтган сўзлари биз учун ҳақ сўзлардир. Бироқ уларни ҳақ деб қадрлашимиз учун Ҳазрати Исодан, алайҳиссалом, деб ҳозирда тақдим этилаётган сўзлар, панд-насиҳатлар чиндан ҳам у кишининг сўзларими эканига, анча вақтдан кейин ўйлаб топилган калималар эмаслигига

бизда ишонч бўлиши лозим. Ҳолбуки, айнан шундай ишонч йўқ!..

Мен биринчи марта Қуръони каримни очиб, **“Уларга айт...”** деган сўзга кўзим тушганида ва Қудратли Яратувчи ҳақидаги тараннумларни ўқиганимда, бу сўзлар дарҳақиқат қудратли зот Аллоҳнинг Сўзлари эканини тушундим. Аллоҳ Қуръоннинг эгаси, Муҳаммад унинг элчисидир. Ҳар нарсага қодир Зот инсоний оёқ-қўлларга ҳам, куш қанотларига ҳам... ҳар хил шубҳали аломату башоратларга ҳам, Ўзининг Сўзларига инсоний аралашувларга ҳам, “илоҳлаштиришлар”нинг турли кўринишларига ҳам асло муҳтож эмасдир. Чунки у Қудратлидир. У бутун дунёни осонгина яратгандир. У Ўз иродасини одамларга қандай хоҳласа, шундай, қачон хоҳласа, ўшанда ва Ўзи кимни танласа, ўша элчиси орқали етказишга қодир Зотдир. Бугун Исомни турли бўлмағур айбларни ёпиштириш ва ҳар хил асоссиз тухматлар уюштириш билан инкор этган ва инкор этаётган кишиларга қарата эса, Аллоҳ таолонинг Ўзи бундай дейди: **“Ахир улар Қуръон ҳақида фикр юритмайдиларми?! Агар у Аллоҳдан бошқа биров томонидан бўлса эди, унда кўп зиддиятларни топган бўлар эдилар-ку?!”** (Нисо, 82, мазмуни).

Ҳеч бир банданинг хаёлига ҳам келмайдиган гоёт нафис поэтик кўтаринкилик ва ҳақиқат билан мўъжизворий тарзда уйғунлашиб кетган қатъий мантикий изчиллик... Булар бари Аллоҳнинг расули Муҳаммад, алайҳиссалом, орқали юборилган бу муқаддас Китобнинг хос хусусиятларидир. Ҳолбуки, Пайғамбарнинг на илмий ва на адабий саводи бор эди! Қуръони каримда зиддиятлар йўқ, кейинчалик қўшиб қўйилган қистирмалар ҳам йўқ. Аллоҳ сўзларининг бошланиши ҳам, охири ҳам Қуръонда очиқ кўриниб туради. Бу Сўзлар Исо ва унгача келган бошқа пайғамбарларнинг, алайҳимуссалом, сўзларини эслатади ва изоҳлайди, улар Ер юзидаги барча халқларга оила турмушидан тортиб, то давлат қурилмаларигача яккахудликнинг ижтимоий доктринасини эълон қилади.

«Сизга (эй Муҳаммад), ўзидан олдинги китоб (ларни) тасдиқлагувчи ва у (китоблар) устида гувоҳ бўлган бу Китобни ҳаққирост нозил қилдик» (Моид, 48, мазмуни).

Бу Китобни ўқиб чиққач, мен шуни тушундимки, “келажакда келади” деб Исо, алайҳиссалом, башорат берган ҳақиқий насронийлик кўрсатмаси айни шу муқаддас Қуръони каримдир.

(Давоми келгуси сонда.)

Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФҲОН

таржимаси

Муҳаммад СОДИҚ РУШДИЙ

САЛОМ БЕРИШ СУННАТДИР

Икки мўмин бир-бирига дуч келганида, хоҳ таниш ва хоҳ нотаниш бўлсин, салом беришлари керак. Саломлашиш суннатдир. Бир кишига салом берилса, жавоби фарзи айнди, кўп кишига салом берилганида, бир киши жавоб қайтарса, кифоя.

Саломни “Ассалому алайкум!” ё “Ассалому алайкум ва роҳматуллоҳи ва барокатуҳ!” деб тўлиқ айтиш керак.

Жавобда “Ва алайкум асسالом!” ё “Ва алайкумус-саламу ва роҳматуллоҳи ва барокатуҳ!” дейилади. Жавоб албатта тўлиқ айтилади, қисқа қилиб айтилмайди. Жавоб кечиктирилса, салом берувчига эшиттирилмаса, фарз гардандан тушмайди.

Бир киши кўпчилик мўминларнинг олдига кирса, бир кишини эмас, барчани қасд қилиб салом беради. Аммо кўчада ва бозорда бир кишини хослаб салом берса ҳам бўлади. Агар бир киши бошқа кишига бировдан салом айтиб юборса, ўртадаги

одам саломни еткизса, дарҳол жавоб бериш вожиб. Агар мактубда салом битилса, у ҳолда ҳам жавоб лозим бўлади.

Салом беришда қўл, кафт, бош билан ишора қилинмайди. Бундай қилиш макруҳдир.

Баланд овозда салом берилди ва жавоб ҳам салом берувчига эшиттирилади. Агар қарга ё гунгга салом берилса, ҳам овоз чиқарилади, ҳам қўл билан ишора қилинади. Агар қар ё гунг салом берса, жавобда ҳам талаффуз, ҳам ишора бўлиши керак.

Катта кичикка, отлик (ҳар қандай уловдаги одам) пиёдага, юрган ўтирганга, бой камбағалга, озчилик кўпчиликка салом беради.

Бегона киши чиройли хотинга салом бермайди, агар у салом берса, жавоб олмайди. Хотинларнинг ҳам бир-бирларига салом беришлари суннатдир ва жавоби шартдир.

Ўн бир ҳолатда салом бериш макруҳ, жавоби ҳам лозим эмас:

- ҳожатхонадаги кишига;
- жунуб ҳолатдаги кишига;
- ухлаган одамга;
- ҳаммомдаги ювуқсиз кишига;
- таом еб турган кишига (агар таом оғзида бўлса, салом бермайди, таом оғзида бўлмаса, салом жоиз ва жавоби лозим);
- хутба ўқиётган имомга;
- азон ё такбир айтиб турган муаззинга;
- намоз ўқиётган кишига;
- Қуръон ўқиётган одамга;
- дуо қилиб турган кишига;
- ҳажга ихром боғлаган одам “Лаббайка” айтиб турганида.

Мусулмон киши ўзга диндаги одамга салом бермоқчи бўлса, “Ассалому ғала маниттабағал ҳуда — тўғри йўлда юрувчига салом!” дейди, ундайларга хат юборилса, мактуб охирида ҳам саломни шу тариқада йўллайди, аммо “Ассалому алайкум” демайди.

Агар гайридин муслимга салом берса, жавобида “Ва алайкум”дан бошқа сўз айтилмайди.

Хайрлашиш вақтида ҳам салом суннатдир.

«Яхши кишилар одоби» китобидан олинди.

Дам олиш саҳифаси

Л	Л	Л	Р	У	А	Й	К
М	Л	З	А	Б	А	Н	Ҳ
Г	А	У	А	М	Ш	Е	А
А	А	Р	И	Г	Ў	Р	Д
Р	Н	Р	Л	,	С	Д	Н
Д	Р	Л	А	Ш	И	А	А
И	Г	О	Б	Б	Л	Г	Н
?	Ў	Л	А	Қ	У	Л	У

БОШҚОТИРМА

Шоҳмот тахтасидаги ҳарфларни от юриши тартиби билан қўшиб ўқиб чиқсангиз, бир ҳадиси шариф матни ҳосил бўлади (*от ҳар бир катакда бир марта юриши шарт*).

Салимжон БАДАЛБОЕВ
тузди